

اوزى بتون انسانلر آراسنده مشترك برخزىنه بولسه آكا بنا ايتوله طورغان «دين» برله «فلسفه» نكده مشترك بولاجنى معلوم . شونك ايچون: «بو آدم مشرق كشيى بولغانلقدن علم كه مستحق توكل وبو آدم، مغرب كشيى بولغانلقدن علم اييه سى بولورغه مستحق» ديب دعوى قىلو اورنسىزدر . طبيعت قاراونده مشرقده طورغان كشيلىر برله مغربده طورغان كشيلىر آراسنده آيروملق يوق .

ايسكى زمانلرده «دين» برله «فلسفه» بربرندن كوب آيرىلىر بلدكه بر نرسه حساب ايتلوب يوريلر ايدى . بو حال ايسه چين خلقلرنده بيگرلكده ظاهردر . مونلرده «فلسفه» برله «دين» آراسنده آيرما يوق .

قطاى خلققارى الله تعالى نك بارلغىنى وهر نرسه كه كوچى يتوينى ، اختيارلى بولووينى اعتقاد قىلر واوز دىلرندن باشقه دىلر نك هيچ برينه دشمنلق كورساتمىلر . شونك برله اوزلرىده دىلر نك فرمانلرىنى برينه كيترو حقنده بيك اجتهاد ايتمىلر . زور قايقولرغه ياكه برر تورلى خستهلك كه اوچراغان وقتلرنده غنه «دين» ايسلرىنه توشه وشول وقتلرددغه «دين» برله شغللنلر . چينلورلر آراسنده بولغان دىلر نك اوچ كه آيررغه ممكن : (۱) جو كيو (جو) (۲) تو كيو (تو - طاويه) ، (۳) فوكيو (فو) . مونلردن اولگىسى ميلاددن مقدم ۴۷۹ - ۵۵۱ يل آراسنده بولغان كونفوشىوس حكيم تعليملرندن عبارت بولوب ايكنچىسى ايسه «لوتسى» اسمنده بر فيلسوف شاگردلرى طرفندن تاسيس ايتولگان ايدى . اوچونچىسى ، هندستاندن كرگان «بوددى» دىنىدر .

اوشبو اوچ تورلى «دين» كه خاص عبادت خانلر ، روحانىلر بولسده مونلرغه ايه روچيلر بو دىلر نك بربرينه خلاف سانامىلر حتى شاذلى ورفاعى ، قادرى ونقشبندى سلسله لرينه كروچى مريدلر قىلندن بر كشيىك شول دىلر نك هر برينه كرووينى درست كوره لر . اوشبو دين اهللرى وروحانىلرى بعض بر وقتلرده بر عبادت خانه كه جيولوبده عبادت قىلرلر .

قطاى مملكتنده الك كوب تارالغان «دين» برنچى «دين» بولغان «جو كيو» مذهبيدر . مونك اساسى ايسه كونفوشىوس تعليمينه موافق آنا آناعه احترام قياو وبالارغه شفقتلى بولودن ، اوصاللقغه قارشو ايزگولك ايتو ، ياخشىلقنى عذاب وجزادن فورقوب ياكه مكافات اميد ايتوب توكل بلكه ياخشىلق بولغانلغى ايچون (مكافات اميد ايتمى) گنه قىلو كيك قاعده لردن عبارت . بو قاعده لرنك ظاهرلرنى كورو برله «اسلام دينى ده شوشى قاعده لردن عبارت» ديب حكيم ايتار كه يارامى . كونفوشىوس

قطايلرنك ياش بالالرى انصافلى ، ادبلى همده معلملر كه باشقه الوغرغه اطاعتلى بولالر ، درسلىنه طريشه لر ، قارشىمىلر ، آچولانمىلر ، اوپكه له مىلر . مونلرنى كوروب حاللر نك صناوچيلرنك : «مونلر مدنى قومنگ بالالرى ومدنى قوم بولورغه حاضرله نوچى بالالر» ديب حكيم ايتار كه مجبور بولادر .

چين خلقلرنده يومشاقلى واقدام يوقلق بار . شول جهتدن مونلر آوروپالولردن توپالر اما چداملى وئباتلى بولوده ، تن سلامتلى واعضالر كوچايلىگنده ، قطاى خلققارى آوروپالولردن آلددر . عقللى بولو اوستينه چداملى بولولرى جهتدن چين خلقلر نك «شرق امرىقالولرى» ديب آناوچى عالملر بار .

چينلورلر سياست آدملىرى توكل ، آوروپالولرنك قومسزلقلر-ندنده سلامتلىر . شول سببدين طنزچاق وامينلك سويلر ، دعوالاشوب خلقلر برله بوزولاشوب يورونى ياراتمىلر ، صوغشلرده قهرمانلق كورسه تولر وآنك برله ماقتانولر نك تپوشلى اش سانامىلر .

ماتلرنك اخلاقلر نك بلور ايچون درست علامت ، شول ماتلرنك كويلرى ، جبرولر يدر . اكرده چينلورلرنك اخلاقلر نك ياخشى باور ايچون جبرولرى وكويلرى تيكشراسه . ايگون اشينى وهترنى ماقناوچىلق ، اوله ن تاو تاش ، يلقه واورمانلر ، بولون وباشلكلر ، اسمان ويولدزلىر كيك طبيعت برله مفتونلك ، موگا يولوق كورلور . عموما قطاى خلققارى جبرولرى اسلام صوفيلر نك درويشلىرنك معنوياتينه ، حكمت وروحانى عالم حقنده سويلى طورغان سوزلر نك اوخشى . حتى يكتلر برله قزلرغه خاص مجلسلرده ياشلك وقتلر نك صاغنو ، اش وايقونچىلك حقنده سويله شو ، محبت هم وفا ، آدمچىلك وحسن معاشرت كيك نرسه لردن عبارت بولادر .

ايندى شوشدى صاف وعفيف بر قومنگ اوزلر نك اوندى برى قدر بولماغان لكىن آروپا تريبه سى و آروپا اخلاقى برله تريبه قىلنغان ياپونلرغه قارشى طورا آماولرى برده عجب توكل . يوز زاهدنى بر قاراق بيكه چكى معلوم .

عموما قاراغانده چينلورلر اخلاقلى وياخشى خلقلر بولوب سوزده طورو ووعدده كه وفا ايتو مونلرنك خاصه لرندىدر . برقطاى بر سوز سويله سه ياكه برر تورلى وعدده قىلسه ، موگا ناتاريوسده يازشقان وثيقه دن آرتق تايا نورغه يارى .

VII

دين . مذهب . فلسفه

علم برله فلسفه مشرق كو كينك آستنده دنياعه كيلگانلگى معلوم . صوگندن مغرب كو كينك آستينه ده تارالدى . «عقل»

قطای غه خرسیانلق کرووی چنگیز خان بالاری استیلا قیغاندن صوگ آنلر حمایه سنده کرگانلگی ظن ایتوله در. مغول (تاتار) لرننگ دین برله اشلری کوب بولماغان سیبلی آنلرنگ هر توری دینلرنی حمایت قیلولری بو کونگی حربت وجدان معناسی برله توکل بلکه آنلر دین گه هیچ اهمیت بیرمیلر، هیچ بر دین اهلینی مکروهده کورمیلر بلکه دینلرنی اوز سیاستلرینه قورال ایتوب طوتالر ایدی. تاتار حکمدارلرننگ سرایلرنده خرسیان روحانیلرنگ زور حرمتلر کورولری عادتدن طشی امتیازلر آلولری معلوم.

مغول حکومتی منقرض بولغان وتاتارلر قطایدن قوولغاندن صوگ خرسیانلر اسلام دینیته کر دیلر. بو کونده «دونگان» دین یورتوله طورغان قطایلرنگ شول وقتده خرسیانلقدن اسلام غه کوچکان مسلمانلر ایکنانلگینی ظن قیللر. شولای بولسه ده قطای مملکتنده خرسیانلق بتولای بتمادی، آز بولسه ده بعض اورنلرده قالدی. صوگ وقتلرده میسیونرلرنگ اجتهادلری سیندن کوبی آزما طورغاندر.

VIII

اسلام دینی

قطای مملکتینه اسلام دینینگ کرووی بیک ایسکی زمانلرده بولغانلغی قطای تاریخلرنده ذکر ایتوله در. مسعودی «مروج الذهب» ده قریش قبیله سندن هبارین الاسود نسلندن بر ذاتنگ قطای غه باروب چیقغانلغنی ذکر قیللر (۱). مسلمانلر قاشنده قطای ایمپراطوری «فغفور» عنوانی برله ذکر ایتوله در ایدی. مونی ایسه مونلر ایرانلوردن ایشکانلر بولسلر کیرهک. (فارسیجه بولغان «بغ» برله «پور» کلمه لرندن ترکیب ایتوب تعرب صوگنده «فغفور» بولوینی ظن قیلوچیلر بار. «بغ» بر صنم اسمی بولوب «پور» اوغل معناسنده در).

قطای مملکتنده مسلمانلرغه الک الک معلوم بولغان مملکت «قاشغار» ایدی. اسلام سر عسکرلرندن قتیبه بن مسلم الباهلی، ولید بن عبد الملک زماننده هجرتدن ۹۰ نجی یلده اوشبو مملکت برله صوغشدی. قتیبه نگ قطای مملکتی ایچینه کره باشلاغانینی کوروب چین ایمپراطوری بر قدر نرسلر حقنده صوراب ایلچی بیارگان ایدی. قتیبه ایسه شوگا قارشی اون کشیدن عبارت برهیت کوندردی. مونلر چین پادشاهی حضورینه کروب سوبله شدیلر (۲).

(۱) ج ۱ ص ۲۰۱-۲۰۲.

(۲) تاریخ الکامل. ج ۵ ص ۲. «پادشاه» سوزندن مراد، ایمپراطور اوزی بولمی بلکه ولایت باشلغی بولسه کیرهک.

تعلیمی بر اسلام تعلیمی آراسنده زور فرق بار. اسلام دینی ده بو نرسلر برله تعلیم ایتله لکن الله تعالی امرلرینه خلاف بولماونی شرط قیله. مسئله نگ بتون روحی شوشی نقطه ده در. مونی تفصیل قیلوب سویلی طورغان اورن بو توکل.

بوددی مذهبی، میلاددن ۶۲۲-۵۴۲ یلر مقدم دنیاده یاشه گان بودده حکیم گه منسوب بر «دین» در.

دین اوزی کیرهک بلند و کیرهک توبان بولسون، اییه روچیلرده بولغان استعداد و قابلیت، زیرا کلک وطیعتنگ موگا بیک کوب قاتشی بار. اییه روچیلری استعدادلی قوم بولو سیندن بعض بر بیک توبان مذهبیر اعتبارغه کروب و اییه روچیلرنگ دینلکاری شوملغندن بعض بر عالی دینلر، اعتبارلرینی یوغالتالر. بوددی دینی ده هندستانده وقتنده ضررسز و یاخشی بر «دین» ایدی لکن قطای غه کیلگاتدن صوگ «قوناق خواجه نگ ایشه گی» دیگان قیلدن چینلورنگ تأثیری و آکلولری سیبلی اوزینگ اولگی حالینی غائب ایتدی. قسقه سی، چینلور بوددی دینی بوزدیله درجه سیفی توبان توشردیلر.

قطایلر کونفوشیوس گه افراط درجه ده محبت ایتوب اوشبو محبتلرنی قرنلردن بری دوام ایتدروب کیلسه لرده : آنک اسمینه بیک کوب عبادت خانلر صالوب و قفلر قیلسه لرده بو ذاتی الاهی مرته سینه مندرمادیلر، المتصرف فی القدرین، ملاحظه بنی آدم کبک لقبیلر ایله یورتیلر والله تعالی گه خاص بولغان وظیفارغه مونی اشتراک قیلیلر. اوشبو جهندن قطای خاقلرینی بر قسم مسلمانلرغه کوره ادبلی، الله غه حرمت ایتوچان و عقللی دین صانارغه مجبورلک بار.

قطای خاقلری قاشنده آدم بالالرننگ جانلری ایگر بولوب بری هر وقت تهنده طوراً ایکنچسی ایسه تهندن چیقوب یوری آلا و بعض وقتلرده بیک یراق یرلرده سفر ایتوب قایتادر. مونلر اولکلرنگ جانلری اوزلرننگ اوی تیره لرنده یوریلر، اوزلرندن صوگ وارنلر و یورنده قالوچیلرنگ نیندی معامله لرده بولولرینی تیکشملر، دین اعتقاد ایتلر.

قطایلرده یاشرون و آشکار جمعیتلر بیک کوب بولا. ایت آشامی، ایسرتکچ ایچمی، افیون و نه مه کی استعمال قیلمی طورغان جمعیتلر بار.

اوشبو اوج توری مذهبیدن باشقه. قطای مملکتنده یهودی، خرسیان و اسلام دینلری ده بار.

یهودلر بورون زمانلرده کوب بولسه لرده بو کونلرده آزایوب بتوب بارالر. مونلرنگ کوبلری اسلام دینی قبول ایتدیله و آز بر قسمی خرسیانلق غه کر دیلر.

قطای مملکتتده مجوسلر (حکومت) برله مسلمانلر آراسنده زور واقعهلر بولوب اوتدی. باشندن آخزینه قدر فاجعه وفلاکتدن عبارت بولغان بو واقعهلرنگ اجمالی اوشبوندن عبارت:

یونان اقلیمنده بولغان مسلمانلر توپراق آستندن معدنلر چیقارولری سببلی بیک کوتارلوب و بایوب کیتدیلمر، اوشبو سبیدن بتون هنرنی و کسبنی اوزقوللریته آدیلمر. بتون پریسککلر و سودا اورنلری مسلمانلر قولنده بولدی. مجوس قضایلر ایسه مونلردن اش و خدمت صوراب یورسلرده، اوزلریته کیرهک بولغاندن آرتق کشی آلیمیلر ایدی. یارلی بولوب آج قالغان قضایلر، مسلمان قضایلرغه آچولانوب مونلرنی تالاتورغه (باغروم یا صارغه) قرار بیردیلمر شوشی قرارلرنی برینه کیتورر ایچون اش که کرسدیلمر. مسلمانلر مونلرغه قارشلی طوردیلمر و اوزلرنی تالاتورغه ایرک بیرمادیلمر. والی (غوییرناطور) اوشبو واقعهدن قورقوب قاچدی و شوشی مسئله حقنده «بیکین» که معروضه (دوقلاد) یازوب بتون عینی مسلمانلر اوستینه اوداردی. مسلمانلر ایسه بیک صاقل برله حرکت ایتدیلمر و پریسککلرنی، سودا اورنلرنی نغدیلمر، کیله چک زمانده برر تورلی اش چیقووندن امین بولمادیلمر. ظنلری درست چیقدی. مجوسلر قریم چیرروی قدر کوب بولوب یونان مسلمانلرینگ اوستلریته کیلدیلر و هجوم قیلدیلمر، بیک کوب مسلمان قردلی، خاتونلر و صبی بالار بوغازلانندی، ایگونلر مسلمان قریهلری یاندردلی، بتون بایلق تلف قیلندی. بو وقتده حکومت آدملری آراغه قاتشوب اشنی باصدراغان و مسلمانلرنی یواتقان بولسلرده بو اشلری بالکلر بر حیلهدن و کوز بو یوآودن غنه عبارت ایدی. قطای مأمورلری اوشبو روشده مسلمانلرنی باصدروب اوزلری یاشرتون آنلرنگ ضررلرینه حاضرله ندیلر و مسلمان کوچینی بترو قصدی برله کون وساعتلرنی بیلگولوب بتونلای اولدروب بتررگه قرار قیلغانلر ایدی. بو کون ۱۸۵۶ نجی یلنگ ۱۹ نجی ماینده بولاچق ایدی.

شوشی ساعت یتو برله مجوسی قضایلر، اتفاق برله مسلمان قضایلرغه هجوم ایتدیلمر ایسه ده امید ایتولگانلر اش چیقمادی. چونکه مسلمانلر تیوشلی وقتده مونی بلوب آغانلر و صاقلانو چارهلرنی کورگانلر ایدی. شونگ ایچون بر آز مسلمانلردن باشقهلری اولدرلمی سلامت قالدیلر و قتل عام بولمادی. مسلمانلر ایسه «ما تحسین» اسملی بر معتبر آدملری قومانداسنده قارشو طوردیلمر و اوز اوزلرنی صاقلادیلمر. ما تحسین ۶۵ یاشنده بر عالم و عالی همتلی آدم بولوب اسمی اسلام مملکتلرنده و عرب یورتنده ده معلوم ایدی.

مونلر قایتقاندن صولک کوب وقت اوتمادی ولید بن عبدالملک وفات بولدی و قتیبه اولدرلیدی. شولای ایتوب قطای سفرلری طوقتاب قالدی.

اسلام دینی قطای غه شوشی وقتلرده باشلاب کرگان بولسه کیردک. ۲۶۴ تاریخنده «خانقو» (هونغ-قونغ) شهرنده کوب مسلمان بولغانلغی تاریخلرده ذکر ایتوله (۱).

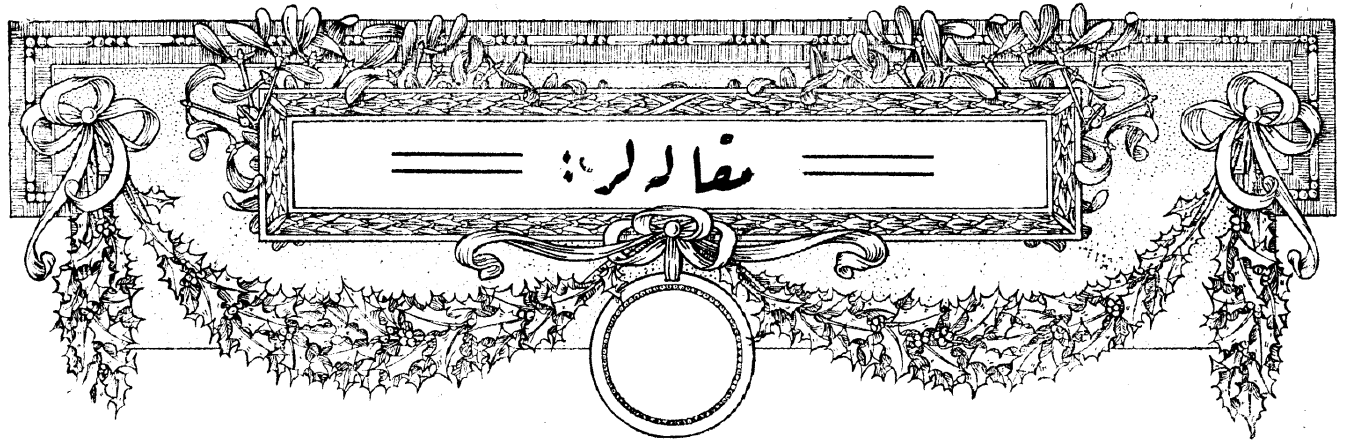
ابن بطوطه، اوزینگ قطای مملکتتده سیاحت ایتکانینی تعریف قیلغان یرده اوشبو روشده سوز سوبلی: «قطای خلقلری صنمغرغه عبادت ایتلر، هندولر قیلندن اولکلرنی یاندرا، ایپراطورلری جنگیزخان نسلندن بولغان تاتار. بو مملکتتده هر شهرده مسلمانلرنگ اوزلریته خاص محلهلری، غاز اوقور ایچون مسجدلری بولدر».

ابن بطوطه قضایده هجری برله ۷۴۰ نجی یل حدودنده یورگان ایدی. شول وقتده ایسه قطای مملکتتده مسلمان بیک کوب بولغانلغینی سوبلی. بو خیرنی بیروجی، ابن بطوطه غنه توگل بلکه باشقه مؤرخلرده اوز اثرلرنده بو قیلدن کوب سوزلر یازالر. هر حالده بو کونده قضایده بولغان مسلمانلرنگ سانلری ایلملی میلیوندن آرتق بولورغه تیوشلی. بعض سیاحلر، قطای مملکتینگ شمال طرفنده بولغان خلقلرنگ اوچدن بری مسلمان ایکانلگینی خیر بیرلر.

قطای مسلمانلری سودا بله شغلله نهلر، آشلق چهچهلر، اجتهادیلر، اش سوبهلر، دنیلری یاخشی، ایرکن معیشت ایتلر و مجوس بولغان قطای فقیرلردن بالار آلوب آسریلر و آنلرغه اسلام تربیه سی یرهلر، قطای نظاملری مساعده بیرگانلکدن و قضایده درست معناسی برله حریت دینی بولغانلقدن موندن مسلمانلر فائدهلنه لهر. مونلر زکات آقچه سینی برگنه اورنغه جیوب بارلرده فوق العاده محتاجلق یا که الوغ بر قته بولسه شول وقتده ملت حاجتی ایچون صرف قیلهلر. مسلمانلر آراسنده فقیرلر بیک آز، اوزلری بر بری ایچون بیک شفقتیلر. مجوسلر ایون هم ده ایسرتکچ برله مبتلا بولوب ده مسلمانلر شوشی خسته لکلردن سلامت طورولری سببلی، آتلی و سلامت ته نلی بولالر. مجوسلر، مونلرنی «هوای هوای» اسمی برله یوروتسه لرده اوزلری اوزلرنی «کیاومن» دیب یوروتهلر. «یونان» ولایتنده بولغان مسلمانلر «بانطی» اسمی برله معروفلر.

نظافت که رعایت ایتولری و اوست باشلری، کیوم سالوملری صاف و پخته بولو برله قطای مسلمانلری، مجوس قضایلردن آیرلالر. مسلمانلرنگ بر قسمی حنفی و بر قسمی شافعی مذهبه تابع بولوب مجوسلردن قز آلسه لرده اوزلری آنلرغه قز بیرمیلر.

دینی مسئلهلر

IV

علم نظرینه ربا

اوستدن نظر ایدر ایکن، فیلسوفک شو سوزلری اساسلی کبی قونلی کبی کورنسه ده، فی الحقیقه، شو سوز غایت بویوک اشتباهدر.

فیلسوف اوزینک نظرینی قرضک جهت ماده سنه، نقودکده جامد ماده سنه قصر ایئوب قرض معامله سنه نقودک بر الدن دیگر المره اتقاللرینی، نقودده آلتوناق کوموشلک کاغذک کبی جامد لکلرینی کورمشده، باشقه حقیقتلر فیلسوفک کوزندن اشتباه پرده سیله مستور قالمش.

درست، نقود، طبیعت ماده سیله، یا آلتون یا کوموش یا خود کاغذدر، هر حالده البته جامددر، تولید ایتمز، ثمره ویرمز. لکن نقود طبیعت اجتماعی سیله تولید ایدر. ثمره ویرور الهک اراده الاهیه سیله، هیئت اجتماعی قبولیه، قانونکده حکمیله، نقوده فوه اشتراکیه ویرلمشدر. نقودده غایت بویوک قدرت اشتراکیه وارددر، نقودک دعوتنه هر بر شی اجابت ایدر؛ نقودک غایت مؤثر قوه سحریه سیله وارددر، انسانلرک همه حاجتلیرینی جلب ایدر. نقود انسانلره قدرت اقتصادی ویرور. بر آدم نقوده مالک اولدی می، او انسانده قدرت اقتصادی قوه کسبیه حاصل اولور. انسان او قدرتیله اقتصادی معامله لرک هر برینی اداره ایدر، اقتصادی فائده لری ده کسب ایدر.

قرض ویرمک، جهت ماده سیله، جامد نقودی ویرمک ایسه ده، معنوی جهتله قدرت اقتصادی ویرمکدر. قرض ویروچی اوزینک اقتدارینی مستقرضه نقل ایتمش اولور.

هر بر انسانک النده قدرت اقتصادی تولید ایدر، ثمره ویرور، اقتصادی فائده لری کسب ایدر.

اگرده نقودک بلکه عمومیتله همه ماللرک یالکر جهت ماده لری معتبر اولوب قدرت اقتصادی لری اهمال قیلنسه ایدی، او وقت هیئت اجتماعی ده اقتصادی معامله لرک هر بری تمام باطل اولور ایدی، ثمره سز قاور ایدی، تجارت فائده لری ده ممکن اولماز ایدی.

اعتبارک اهمیتلری فائده لری یوقاری ده بیان قیلنقدن صوگ تجارت دنیا سنه فائضکده بویوک اهمیتی البته آجیق معلوم اولور. چونکه ربا معامله لری تحریم قیلنوب الفا قیلنجهق اونور ایسه، تجارت دنیا سنه اعتبار معامله لرینی ده تمامیله الفا ایتمک لازم اولور؛ یا خود اعتبار معامله لرینه انسانلری سوق ایدر یله چک یا کبی تدبیرلری باشقه یوللری آرامق حاجت اولور. لکن او یله بر تدبیر عصرلر بونجه انسانلره معلوم اولمامش، همده شو کون تجارت دنیا سنه ده یوق.

بوگا کوره، تجارت دنیا سنه اعتبار معامله لرینی انتظامی یالکر فائض قوتیه تأمین قیلنه بیلور، دیهیکده، فائضک اهمیتی بازار کوزیله تقدیر قیلنقدن صوگ، فائض مسئله لرینه فلسفه هم علم کوزیله ده نظر ایدیک. بیانمزی موجز قیلیم ملاحظه سیله، فلسفه نظرینی، علوم نظریه لرینی انتقاد لریله جواب لریله برابر، سرد ایدیک.

فلسفه هم فیلسوفلر فائض آلمق، فائض ویرمک معامله لرینی هر وقت خلافتده ایدی. فیلسوفلر امامی آریستوتیل فلسفه نظرینی هم ساده هم آجیق لسانیه بیان ایئوب دیمش:

نقود - عقیمدر، بالاسی اولماز؛ جامددر، ثمره ویرمز. بوگا کوره، قرض مقابله فائض آلمق البته حرام، غیر مشروع بر غضب اولور. یعنی: نقود - حیوان کبی طوغدروچی، یا خود، بر کبی اوسدروچی اولسه ایدی، او وقت فائض مشروع بر بالا، یا خود طالتی بر ثمره اولور ایدی. لکن، نقود، طبیعت حکمیله، عقیمدر، تولید ایتمز؛ طاشدر، ثمره ویرمز. بوگا کوره، فائضک نسبی ده اساسی ده سببی ده یوقدر. غیرک حق اولمق صفتیه البته حرام اولور.

اگرده اهل علمک آریستوتیلدن روایتلری درست اولور ایسه، فیلسوفلر امامی آریستوتیل ماللرک هم نقودک بالکزر جهت ماده سنه نظر ایتمش اولوب، قدرت اشتراکیه لرنندن تمام غفلت ایتمش اولور. یاخود هیئت اجتماعیده ماللرک نقودک الگ مهم قوتلرینی اهماال ایتمش اولور.

اجتماعی مسئلهلرده آریستوتیللر کبی بویوک آدملرک بویله سوزلرینی علم کتابلرنده انسان اوقور ایسه، اولگیلرک نظرلری هم شو کونگی علومک نظریه لری حقنده انسانک خاطرینه «حفظت شیئا و غابت عنک اشیاء» مثلی خطور ایده ییلور.

اجتماعی مسئلهلری توجیه یولنده اهل علم لسانیه سویلنمش نظریه لرک اکثری یاخود هر بری اوز باشنه، دیهلم، طوغری هم حقیقت اولا ییلور ایسه ده، مسئلهلری تامایله آکلامق خصوصنده بویوک اهمیتلری وار دیگر حقیقلردن نظریه غفلت ایتمش، یاخود او حقیقلری اهماال ایتمش اولور. فائض مسئلهلرینی توجیه یولنده مقتصدلرک نظریه لری ده شویله در.

فائض مسئلهسی حقنده اقتصاد علملرینک بر نیچه نظریه لری وارددر. او نظریه لری اساس جهتیه ایکی قلاص ایتمک ممکندر: (۱) فائض - هیئت اجتماعیده اقتصادی معاملهلرک بر نتیجه منطقیه سی اولوب، هیئت اجتماعیده هم طبیعی هم ضروری هم مطلوب بر حادثه اقتصادی در. (۲) فائض - اقتصادی معاملهلرک اجتماعی طبیعتلریه باغلی مناسبتلی مطلوب بر حادثه اولمایوب، بلکه هیئت اجتماعیده بر صنفک ریاست ملاکیه سی دیگر صنفلرک اسارت اقتصادیه سی نظاملرنندن ناشی اولمش غیر مطلوب بر حادثه تاریخیه در.

اولگی قلاصده ایکی طائفه وارددر: (۱) فائض - اقتصادی معاملهلرک بر نتیجه منطقیه سی اولوب، مال صاحبلرینک عمللرینه سعیلرینه مترتب مشروع بر ثمره در. (۲) فائض - اقتصادی معاملهلرک مشروع بر نتیجه منطقیه سی ایسه ده، لکن سبی اثری ده عمل ثمره سی ده توکلدر.

دیمک اصل نظریه لر اوچدر: (۱) فائض - اقتصادی معاملهلرک نتیجه منطقیه سی اولوب، عمل ثمرسیدر. (۲) اقتصادی معاملهلرک معقول نتیجه منطقیه سی ایسه ده، عمل ثمره سی توکلدر. (۳) فائض - عدالت یولندن یازمش، همده مساوات اساسندن طایمش قایتالیزم هیئت اجتماعیسنه مخصوص غیر مشروع غیر معقول بر موقت حادثه تاریخیه در.

شو اصل نظریه لرک متعدد فرعلری ده وارددر. اولگی نظریه: ماللرک متعهدلرک فائضلری، عمللرک اجر تلری کبی، عمل ثمره سیدر. سعیلری عملهلرک سعیلری کبی سعیدر؛ بلکه عملهلرک عمللرنندن ده آرتق زحمتلی مشقتلی سعی اولا

ییلور. ماللرک متعهدلرک عمللرینه مهارت، استعداد، تالانت لازم اولوب، سعیلری عملهلرک سعیلرنندن زحمتلرنندن دهازیاده دواملی دهازیاده آغر اولا ییلور.

بوکا کوره، مال فائضی عمل ثمره سیدر.

شو نظریه ده اصابت حصه سی، دیهلم، وارددر. لکن سرمایه فائضلرینه عمل ثمره سی کبی نظر ایتمک اکثریتله طوغری اولماز. سرمایه فائضی هیچ بر وقت ماللرینک عمللرینه باغلی توکل ایدی، بلکه سرمایه مقدارینه متناسب بر حصه ایدی. صوگره سهام شرکتلرنده فائض شریکلرک عمللرینه باغلی اولمایوب، بالکزر سهاملرینه کوره اولور. خزینهلرینه صندوقلرینه تسلیم قیلنمش امانتلرک مقابلنده، بانقلر شو کون فائض ویرورلر، لکن ماللرینک عمللری هیچ بر صورتله شرط قیلنماز. قرض ویروجی، هیچ بر یمللی سبقت ایتنمش ایسه ده، مالک فائضلرینی آور.

دیگ، شو اولگی نظریه فائض صورتلرینک اکثرینی توجیهلندن تمام عاجزدر.

اولگی نظریه فرعلرینی ده بوراده بیان ایدهیم.

(۱) مال، سرمایه عملک ثمره سیدر، کوچک محصولیدر. مال مادیلک شکلنه نهورلمش عملدر. تجارت ده صنعت ده زراعت ده عمومیتله استحصالده مالک اشتراکی عملک اشتراکی کیدر. بوکا کوره، فائض - سرمایه واسطه سیله ایفایقیننمش عملک حصه سی اولور. جانلی عمل حصه صاحبی اولور ایسه، مادی عمل (مادیلک شکلنه نهورلمش عمل) حصه صاحبی اولا ییلور.

شو نظریه ده زحمت، کلفت اثری غایت بویوکدر. سرمایه لری عمل توسیله بویامادقچه، فائض مسئلهلرینی توجیه ممکن توکل ایسه، دیمک سرمایه فائضلرینک اصلی اساسی یوقدر.

قبول ایدهیم، هر سرمایه مادیلک شکلنه نهورلمش عملدر، دیهیمک. درست لکن مادیلک شکلنه نهورلمش عمل ماللرکده عمللری اولا ییلور ایسه ده، اکثریتله عملهلرک عملی اولور.

یعنی، شو نظریه طوغری اولور ایسه، سرمایه فائضلرینک هنه اولماز، بلکه تمام ضررینه دلالت ایدر.

(۲) سرمایه لری کسب ایتمک طوبلامق، طوبلاقدن صوگ صاقلایم مهم بر عملدر، آغر زحمتدر. سرمایه فائضی شو زحمتک مکافاتیدر.

شو نظریه تمام طوغری ایسه ده، سرمایه فائضلرینه توجیه اولماز. ضرورت ساعتلرنده میلیون زحمتله طوبلانوب صاقلانمش یوز روبلک فائضی بش روبل اولوب، ضرورتسز تمام زحمتسز طوبلانمش بر میلیونک فائضی ایملی، ک روبل اولور. یعنی فائض زحمت مقدارینه توکل، بلکه سرمایه مقدارینه تابعدر. فائض هیچ بر

وقت زحمتگ مکفاتی کبی اعتبار قیلنمادی.

۳) استحصال سرمایه سز اولماز. سرمایه لری حاضر له مک هم ضرور هم هیئت اجتماعیه ایچون نافع عملدر. شو نافع عملته مقابل سرمایه صاحبی فائض آلور. اگرده فائض ویرلمز ایسه، طویلامق شوقی طویلامق داعیه سی خلق ده قالماز، سرمایه طویلاغاز، استحصال بولنماز ایدی.

۴) فائض - امساک هم محرومیت اجر تیدر.

آدم بالاسی زحمتله نوب سرمایه طویلامش. طویلانمش سرمایه لری اوزیننگ حاجت لری نه صرف ایدوب استفاده ایده یلور ایسه ده محرومیت آغراق لری نه قاتلانوب، پاره لری نه سرمایه لری نه صاقلامش؛ هم ده جمعیت انسانیه نروته برکت وبرمش. فائض شو امساکگ شو محرومیتگ اجر تیدر.

شبهه یوق، شو نظریه اوز باشنه طوغریدر. سرمایه فائض لری نه بعض صورتلری هر جهتله ایضاح ایده یلور، توجیه اولا یلور. درست، سرمایه لری نه امساک ایتوجیلر ده انسانلرک جمعیتته عمله کبی هم بویوک هم نافع خدمت ایدر لر. امساک، محرومیت هر نه قدر عمل توگل ایسه ده، اوز باشنه هیچ بر صورتله تأثیر ایتمز ایسه ده، امساک برکسنده استحصال سرمایه لری طویلانور؛ جمعیتگ برکت لری زیاده اولور. لکن فائض حصولده امساک محرومیت بعض صورتلر ده ولو بالواسطه سبب بعید اولا یلور ایسه ده، اصل سبب هم عمومی اکثری سبب البته انسانگ عملیدر.

امساک، محرومیت نظریه سی بعض سرمایه لری فائض لری حقیقه بلکه طوغری اولا یلور ایسه ده، قارونلرک روتشیلدرک فائض لری حقیقه یالکز لطیفه اولمق اوزره سویله نه یلور.

اگرده فائض امساک نمره سی اولسه ایدی، فائض لری ممکن قدر آزانی مصلحت اجتماعیه نقطه سندن مطلوب اولور ایدی. چونکه فائض بویوک لگی انسانلری طویلامق حرص لری نه باشده سوق ایدر ایسه ده، او تقدیرده آز سرمایه فائض لری نه معیشتی تأمین ممکن اولمق جهتله، نهایت قناعت طوقلنی حرص آچاغنه غلبه ایده ییوب، انسان امساک محرومیت لری نه تمام ترک ایده یلور. اگر فائض آز اولور ایسه، اوزینی تأمین ایتمک ضرورتنه حرص هر بر انسان اوزیننگ سرمایه لری نه ممکن قدر آرتق امساک ایدر. چونکه اوزینی هم عائله سینی تأمین ایده بیله چک فائض لری آلمق ایچون البته غایت بویوک سرمایه حاجت اولور. بوگا کوره، امساک نظریه سنده فائضگ ممکن قدر آزانی مصلحت اجتماعیه نقطه سندن مطلوب اولور ایدی.

یعنی: سرمایه فائض لری نه توجیه یولنده امساک نظریه سی طوغری اولور ایسه، سبب اوزیننگ اثرینی هدم ایتمش اولور ایدی.

صوکره فائض هر بریده هر وقت سرمایه لری نه مقدارینه تابع اولوب هیچ بر وقت امساک مقدارینه محرومیت زحمت لری نه تابع توگل ایدی. یوقسه فقیر لری نه فائض لری بایلرک فائض لری نه قات قات آرتق اولور ایدی.

دیماک، سرمایه فائض لری نه توجیه حقیقه امساک نظریه سی ده بمام ساقطدر.

فائض لری توجیه ایده بیله چک هر نظریه ده فائضگ حقیقی، فائضگ سببی عله فاعلیه سی بیان قیلنمق لازمدر. امساک نظریه سی بونلرک هیچ برینه وفا ایتمز.

درست، فائض ده تشویق قوتی واردر. صاقلامق طویلامق حرص لری نه قوتله مک ملاحظه سیله سرمایه فائض لری نه مشروع ایتمک البته ممکن اولا یلور. امساک نظریه سی فائضگ مشروعیتته عله غایه اولا یلور. لکن بونلرک فائضگ عدالتی، مشروعیت قانون لری نه حقیقتی لازم اولماز. فائضگ سببی ده عله فاعلیه سی ده معلوم اولماز. بوگا کوره، سرمایه فائض لری نه توجیه حقیقه اولگی نظریه بوتون فروعاتیله ساقطدر دیماک البته طوغری اولسه کرک.

ایکنچی نظریه: فائض - اقتصادی معامله لری نه معقول نتیجه منطقیه سی ایسه ده. عمل نمره سی توگل، بلکه سرمایه برکسیدر. انسانلرک اوقاق بویوک حاجت لری نه یارارلق برکت لری نه اوقاق لری بویوک لری اوچ سیبگ مجموعیله: ۱) طبیعت، ۲) سرمایه، ۳) عمل ترکسیده حاصل اولور.

انسانلرک حاجت لری نه یارارلق بوتون برکت لری نه بوتون خیرات لری نه سببی ده طبیعتدر، خزینه سی ده طبیعتدر. برکت لری نه خیرات لری نه هر بری طبیعت خزینه لری نه، شفق لری نه سینه لری نه، استحصال قیلنور.

استحصال - اوچ سیبگ مجموعیله: ۱) طبیعت، ۲) عمل، ۳) سرمایه برکسیده اولور. سرمایه - استحصال سیب لری نه ضروری عنصریدر. سرمایه، طبیعت کبی عمل کبی تولید ایدر.

انسانلرک حاجت لری نه استحصال خصوص لری نه فائده سی دخلی وار هر بر شی سرمایه در. هر نوع اینیه، هر نوع آلات ادوات، همه مواد ابتدایی سرمایه در.

شو مناسیله سرمایه ده استحصال قوتی تولید خاصیتی بویوکدر. استحصال، سرمایه برکسنده، کمیت جهتیه ده کیفیت جهتیه، زیاده اولور.

انسان بوش ایله سی ایدر ایسه، بر مقدار حاصلات البته حاصل اولور. شو انسان گوزل آتله مکمل ماکنه لری ایله سی ایدر ایسه، حاصلاتی زیاده اولور. بوش ایله عملی اون عدد و پرور ایسه، ماکنه کبی سرمایه اشتراکیله عملی یوز عدد، بیگ عدد،

یاخود دها زیاده ویره ییلور. سرمایه اشتراکیله حاصل اولاجق حاصلاتنگ قیمتی ده منفعتی ده. بوش ایله حاصل اولا بیله چک حاصلاتنگ قیمتندن منفعتندن هر حالده زیاده اولور.

شو فضله - یعنی: کمیت جهتیه ده کیفیت جهتیه ده زیاده - البته سرمایه ثمره سیدر، سرمایه اثریدر.

سرمایه ده استحصال قوه سی بویو کدر. شو قوت - زمان، مکان، محیط احوالینه کوره، تبدل ایدر ایسه ده، سرمایه لرک اهمیتیه هر حالده بویو کدر. سرمایه اوزی ده تولید ایدر، سینگ قوتلرینی ده تولیدینی ده زیاده ایدر، برکتلی ایدر.

انسانلرک حاجتلرینه یارارلق برکتلری خیراتلری استحصالده اوج عنصر: (۱) طبیعت، (۲) عمل، (۳) سرمایه اشتراک ایدر ایسه. حاصل اولا بیله چک هر بر برکت ده هر بر فائده ده البته اوج حصه بولنور: (۱) عمل حصه سی، (۲) طبیعت حصه سی، (۳) سرمایه حصه سی.

عمل حصه سی اجرت نامیله تسمیه قیلنوب، سرمایه حصه سی فائض نامیله تسمیه قیلنور. طبیعت حصه سی خراجدر، دیه ییک. حصه لرک مقدارینی تعیین تقدیر ایتمک، فرض ایده ییک، ممکن توکل ایسه هیچ برینی انکار ایتمه یوب. عدالتله تقسیم وظیفه لرینه اجتهاد ایتمک البته لازمدر.

بوگا کوره، عمله لرک اجرتلری کبی سرمایه فاضلرینی ده قبول ایتمک البته عدالت اقتضاسی اولور.

بوگا کوره، سرمایه فائضی، عمل اجرتلری کبی، هم عدالتلی هم حقانیتلی هم طبیعی بلکه ضروری مشروع بر حق اولور.

قرض یولیه ویرلمش سرمایه لرک فاضلری ده شویله در: سرمایه ده تصرف حقوقی مستقرضک اختیارینه تسلیم قیلنمش اونور. مستقرضک سرمایه برکسند قوه استحصالیه سی آرتوب، حاصلات قات قات زیاده اولور. شو آرتق حاصلاتدن عمل حصه سی مستقرضه ویرلوب، سرمایه صاحبنه ویرلور ایسه، بوراده خلاف عدالت هیچ بر شی بولنماز. حصه لری تعیین ده عدالت التزام قیلنور ایسه، سرمایه حصه سی چقارمق غایت عادلانه معامله اقتصادی اولور.

قرض سرمایه سینگ فائضی - قرض یولیه آلمش سرمایه لرک کیسه کلری اولمایوب، بلکه سرمایه دن حاصل فائده لرک هر سنه لک یاخود هر آیلق حصه لریدر.

سرمایه لرک فائده لری یا گاروب، متجدد اولوب، هر وقت دوام ایدر. تیمور یوللر کبی، صو یوللری قانالر کبی سرمایه لرک یا گاروب طور وچی فائده لری غایت اوزون زمان دوام ایده ییلور؛ گوزل صورت ده محافظه قیلنور ایسه، ما کنه کبی آلتلرک ده دوامی ممکن اولوب، توکنمز بتمز فائده لری همان همان ویره ییلور. سرمایه لرک علی الدوام فائده تولید قیلوب طور دقلرینه کوره،

قرض اولمق اوزره ویرلمش سرمایه لرک فائده لرینه ویروچیلرک ده اشتراکلری البته حقلی اولور، عدالت اولور سرمایه مستقرض النده امانت اولوب قالدقچه، فائده لرنده ویروچیلرک اشتراکلرینه بر حد بر اجل بولنماز. درست، قاملیه مثیله اعاده قیلدقدن صوگ اشتراک حقی منقطع اولور.

شو نظریه یه کوره، فائضک اصل سببی - سرمایه لرک قوه استحصالیه لری قدرت اقتصادی لریدر. سرمایه، عمل کبی طبیعت کبی، تولید ایدر. حاصلاتک هیچ بری یالکتر عمل یالکتر طبیعت یالکتر سر-مایه دن حاصل اولمایوب، بلکه شو اوج عنصرک هیئت مجموعه سندن حاصل اولور. بوگا کوره، حاصلاتک هر برنده سرمایه حصه سی ده البته بولنور. بوگا کوره، سرمایه فائضی هیئت اجتماعیه ده هم ضروری هم طبیعی هم عدالتلی حادثه اقتصادی حصه اقتصادی اولور.

شبهه یوق، استحصال نظریه سنده حقلق حصه سی واردر. درست، هر بر استحصالده عمل نه قدر ضرور ایسه، سرمایه وجودی ده او قدر ضرور اولور؛ عمل اجرتی نه قدر طبیعی نه قدر ضروری ایسه، سرمایه فائضی ده او قدر ضروری هم طبیعی اولور. شو ساده نظریه ساده لگی برکسند شائع اولدی، اقتصاد عالمرینگ اک بویو کلری قاشنده ده مقبول اولدی. لکن شو ساده نظریه ظاهر یله ساده کوزلره قوتلی برهان کبی کورنسه ده، فی الحقیقه بر مغالطه در، قوتلی بر اشتباهدر.

درست، هر استحصالده اوج عنصر: (۱) عمل، (۲) طبیعت، (۳) سرمایه ضروریدر، لکن بر (طبیعت) صاحب لرینگ ده سرمایه مالکلرینگ ده اشتراکلری نره دن؟

قبول ایده ییک، سرمایه لازمدر، شرطدر، ضروریدر، دیه ییک. لکن سرمایه مالکلری، استحصال زحمتلرینه هیچ بر صورتله اشتراک ایتمه مش ملک صاحباری شرط توکلدر، لازم توکلدر. سرمایه، فرض ایده ییک، عمله لره ملک اولسه ایدی، سرمایه لرک قوه استحصالیه لری ضائع می ناقض می اولور ایدی؟! البته اولماز. او یله ایسه، مالکلرک وجودلری شرط توکلدر، حاصلات حصه لرنده حقاری یوقدر.

هیئت اجتماعیه ده هر بر فردک هر بر صنفک قیمت اجتماعیه سی برابر اولمق انسانیت اقتضاسیدر. ابتدائی حقوقک الفباسیدر. طبیعتک برکتلرنده خیراتلرنده اقتصادی حصه لرنگ برابر لگی ده مساواتک اساسیدر.

انسانلرک بری، صنفلرک بری اوزینگ ضروری حاجتلرینی یالکتر عملیه کوچیله آلا ییلور ایکن، دیگر بر انسان دیگر بر صنف اوزینگ ضروری حاجتلرینه زحمتسز مشقتسز عملسز نائل اولور، ایسه، اولا ییلور ایسه، انسانلرک قیمت اجتماعیه لرنده غایت فاحش

عملیدر، استحصال امتیازی یالکر انسانک عملنه خاص قیلنور. ما کنه لرك طبیعت قوتلرینک عملدری، وار ایسه، انسانک عملنه تابع کبی قالور. اجتماعک غایه سی یالکر انساندر، هیئت اجتماعیه ده هر شی انسانک حاجتدری یولنده فدا قیلنور.

رابعاً: استقراض صورتلرنده ویرلمش سرمایه مستقرضلرک ملکیدر. بوکا کوره، سرمایه حصه سی مستقرضلره ملک اولور. استحصال نظریه سی مقرضلرک فائضلری حقنده توجیه اولاماز. بر فرض، سرمایه مستقرضلره ملک اولمایوب، مقرضلرک ملکی اولوب قالسه ده، سرمایه حصه سی مقرضلرک حقی اولمق لازم توکلدر. چونکه ملک اولسه ده اولماسه ده آلتلرک واسطه لرك اثرلری مالککرینه اسناد قیلنماز، بلکه مباشرلرینه اسناد قیلنور. مثلاً: معصوم بر انسان دیگر بر انسانک سیغیه قتل قیلنسه، جنایت سیفک صاحبنه اسناد قیلنمایوب قتلک مباشرینه اسناد قیلنور. اگرده واسطه لرك آلتلرک فائده لری مالککرینه اسناد قیلنور ایسه، ضررلری ده مالککرینه اسناد قیلنمق لازم اولور. آلتلرک واسطه لرك جنایتلری مالککرینه اسناد قیلنماز ایسه، فائده لری ده برکتلری ده مالککرینه البته اسناد قیلنماق لازمدر. بوکا کوره، باشقه لرك اللرینه کوچمش سرمایه لرك فائده لری اولگی مالککرینه عائد اولماز.

شو دورت اتقادک قوتیه استحصال نظریه سی ده جرح قیلندی. درست، استحصال نظریه سنده حقلق حصه سی واردر؛ لکن فاض مشروعیتنه توجیه اولمق اوزره استحصال نظریه سی قبول قیلنماز. بلکه قطعاً مردود اولمق تیوشدر.

موسی جار الله

(آخری بار)

قطعه

بو دنیا بیک بورونقی هم ده ایسکی،
نیچه ملنلر آگا کیلدی - کیچدی؛
کیلور خلق تاغی یه شر - کیچرلر،
زمانه آله اوزار، ییللر ایسه لر...

ادریس مکارموف .

••

تومتک ئوزمه، ایدیال ئزله،
فالدروب اوز ایزکی ئز؛
پاک کوکلدن ایننگ ایزکی
تختنه، آق ئنجی تز!

م. حیدر.

تفاوت بولنمق لازم اولور. کوچسز فائده، سعیسز حصه - هیئت اجتماعیه ده مساواتسز لگنگ ال قبالک فنا صورتیدر. برینگ کوچله زحمتیه حاصل اولمش برکتلری دیگرلره ویرمک - احتیاج پنجه سنده ضرورت زنجیرلرنده انسانک اسارتیدر.

استحصال نظریه سی بر نیچه جهتله خطا ایدر:

اولاً: انسانلری، یعنی عمللری استحصال واسطه لرینگ بری کبی حساب ایتمک. درست، اقتصاد عالملری استحصالک واسطه لرینی سبیلرینی اوج عنصردن (۱) طبیعت، (۲) عمل، (۳) سرمایه دن عبارتدر دیدیلر. شو سوز صناعت نظرنده بلکه درست اولا ییلور ایسه ده، سیاسی اقتصاد نظرنده طوغری اولاماز. انسان استحصالک غایه سیدر، انسان حیات ده هر خصوص ده مقصد بالذاتدر. انسانی، یعنی عمللری واسطه لک درجه لرینه ایندرمک، حاصلات حصه لرینی توزیع ایدر ایکن عمللری سرمایه کبی سرمایه لری عمله کبی اعتبار ایتمک انسانیت شرفنه انسانلرک قیمت اجتماعیه لرینه اهلیت لرینه هیچ بر صورتله مناسب اولماز.

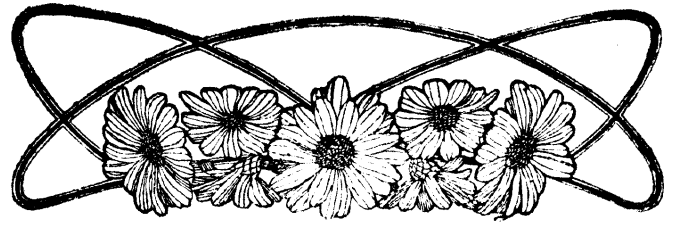
اوج عنصر نظریه سی هیئت اجتماعیه ده بر صنفک ریاستی مالکیتی دیگر صنفک اسارتی مملو کیتی نظامنه مبنیدر. حریت، هم ده حقوق ده اهلیت ده مساوات اساسلرینه تمام مناقضدر.

اوج عنصر نظریه سی ساتحصالک ده اساسی اولاماز. استحصال یالکر عمل قوتیه اولور. طبیعت قوتلرینک، سرمایه لرك اشتراکی عملک آسانلغینه سرعتنه شرط هم ضرور ایسه ده، اصل استحصال یالکر سیگ عملک اثریدر.

ثانیاً: واسطه لره آلتلره استحصال قوه لرینی اسناد ایتمک خطادر. آلتلری سرمایه لری انسان ایجاد ایدر، اختراع ایدر. انسان هر خصوص الک برنجی مستحصلدر. بوکا کوره، حاصلات قایمیه یالکر انسانک عملنه نسبت قیلنوب، آلتلرک سرمایه لرك واسطه لگی ده انسانک عملیه اولمق یوزندن، آلتلره سرمایه لره نسبت قیلنماق لازمدر.

درست. عمللره ما کنه لره نظرمن کبی نظر ایدر ایسه ک، عمللری ده واسطه لک درجه لرینه ایندرور ایسه ک، او وقت واسطه لره آلتلره استحصال قوه لری بلکه نسبت قیلن ییلور.

ثالثاً: هم شریعت هم قانون نظرنده حقوق صاحبی یالکر انساندر. قبول ایده یک، استحصال ده هم طبیعت قوتلری هم سرمایه اشتراک ایدر. مثلاً: زراعت اشلرنده حیوانک کوچی ده ضروردر، زراعت آلتلری ده ضروردر. درست، لکن بونلرینک هیچ بری، حقوق صاحبی اولماق جهتیه، حاصلات حصه لرینگ هیچ برینه شریک اولاماز. بوتون حاصلات تمامیه یالکر انسانک یعنی عمللرک حقی اولور. اهلیتلی حقوقلی سبب یالکر انسانک

سید علی الظاهر حضرتلری حقنده خاطرہ

(سیدنک «آثار» ده یازغان ترجمہ حالتدن بر آز جملہلر)

قازان دولتی توشکاندن سوک روسیہ مسلمانلری آراسنده زور حرمت کوروده سیدعلی حضرتلرینک نظیری بولغاندر دیب بلمیم. صاحب زاده ایشانده مونگ درجه سنده احترام کورمگان بولسه کبرهک. روسیہ دن چیقان وقتده یانده آلتمش مگ صوم آقچہسی بولغانلقنی روایت ایتوجیلر بولدی. هیج شبهه یوق مونک بیک الوغ بر حصہسی روسیہ مسلمانلرینک احسانلری ایدی. شونک ایچون مونلر حقنده دنیاوی بر مکافات ایتو مونک بورچی ایدی. حدیث علمی رواجغہ کروگہ سبب بولسه، آنک مکافاتینی البته آخرتده کورر. اما روسیہ اسلاملری حقنده دنیاده بر یادکار قالدرووی لازم ایدی. بخاراده زور حرمت کورگان بولسه، امیر همده وزبر و باشقہ تورلرینک مداخلہلری بولغانلقدن اول حرمتلرده بیک کوب عرضلر و منفعتلر خدمت ایتکان بولورغہ ممکن. اما روسیہ مسلمانلری مونی مجرد رسولالله بالاسی بولغانلق ورسولاللهنک حدیثینہ خدمت ایتکانک جهتدن حرمت ایتدیلر. مونلرینک اخلاصلری و محبتلری صمیمی بولوب لانه، امله بیک نرسهلردن صاف ایدی. شول سببیدن روسیہ مسلمانلری حقنده مفصل بر رساله توزو سید حضرتلری اوستنده ادبی بر بورچ ایدی. بو بورچنی اداقیله آلمان بولسه کبرهک. «مدینهگہ قایتوم برله - دار الحدیث - تأسیس قیلیم، شول روشده بو روشده اشرا اشلہ مکچی بولام» دیب سوبله نوب یورسدهده اوز شعرنده گی «هزار» قیلندن سوبله بکنه قالغان بولسه کبرهک. بو طوغروده بر نرسده ایشته آلمادق. درست، بایلرمز «دار الحدیث» تأسیس ایتلو امیددی برله احسان ایتدیلر. نیتلرینہ کوره آنلر انشاءالله ثوابلی بولورلر. اما شول علمی معهد میدانغہ چیقارلغان بولسه دخیده یاخشیراق بولغان بولور، روسیہ اسلاملرینک یاخشلی اسملری قالغان بولور، مدینهده بر یادکارلری کورلوب طورغان بولور ایدی.

سید حضرتلری روسیہدن بیک عزیز کتابلر آلوب کیتدی. حرمتلو بایلرمنک بو ذاتغہ حرمت ایتولری، انعام و احسان قیلولری ایچون شادلانوب و افتخار قیلوب طورسدهده شوندی عزیز کتابلرینی بیرولری ایچون جانمزیک تارقندی، بیک بورچلدق.

خصوصا آروپاده باصلغان کتابلرینی بیرولری بیک مناسبسز اش بولدی. آندی کتابلرینک سید قاشنده زور اهمیتی بولغاندر دیب بلمیم. اما بزنک اوزمزدہ آنلرینک اهللری بار ایدی، بو کوندهده بار. سیدنک بو یردن کتاب آلوب کیتووی اورمانغہ اوطون آلوب بارو، ایدلگہ صو تاشو قیلندن بر اش بولور. اصل، کتاب قدرینی بلوچیلر و کتاب اهللری بزنک اوزمزدہدر.

بو دعوا مزغہ ایضاح بولور امیددی برله اوز اسممزگہ کیلگان اوشبو مکتوبلرینی عینا باصامز:

ابو الغازی تاریخی ننگ بارونده میزون طرفندن باصلغان بر دانہسی سزده بارلقی هادی افندی آطلاسوفدن ایشکان ایدم. قازان باصمہسی برله «غوتغن» باصمہسی قولمده بولسه لرده، درستلک جهتدن پیتربورغ باصمہسی آلدہراق طورغانغہ قایسی بر یرلرینی چاغشدروب قارامقچی ایدم. شونک ایچون ممکن بولسه میگا بر آی جاماسی وقتغہ قولکزدہ غیده میزون باصمہسینی بیروب طورمازسزمی؟ کبرهک یرلرینی چاغشدروب قاراغاج هیچ بر کون کیچکدرمی تاغلر قدر رحمتلر اوقوب اوزکڑگہ کیری قایتارر ایدم.

بر یازغانده ایکنجی بر اوتتچمنی ده یازیم ایندی: بورونقی تورک و ماغول تاریخندن بیک قیمتلو معلوماتلر طوبلاغان جوینی حضرتلرینک «تاریخ جهانکشای» نام بر اثری بار. بو اثرینک بعض بر «اوزوک» لرن بارتولد، اوزینک «تورکستان» نده، رادوف «قوداتقویلیک» ده (زالیمان طرفندن ترجمہ ایتولگان بیش آلتی باغاناده)، «تاریخ رشیدی» ده، شه مزده، داهونده، ایلیبوده همده ده فرہ ماری ده کورگان ایدم.

بو اثر بو کونگہ قدر بتونلای باصلمامش، بیک میرزا محمد قزوینی آدلو بر ذات بتونسی برله باصدررغہ حاضرلہنه ایمش دیب قایدہدر بر یرده کورگان ایدم. زمانہلرینک بولای بولوب کیتولری آنک بو خدمتینی بر نیچه بیلغہ کیچکدرر ایندی.

ایکنجی اثر، گردیزی حضرتلرینک «زین الاخبار» یدر. بو اثرینک قول یازمه بر دانہسی «کامبریج» ده و بر دانہسی «بودلیان» کتبخانہ سنده بارلقی معلوم. «زین الاخبار» نکده آبروم آبروم اوزوکارن بایشاق اثرلرده کورگان ایدم.

صوگنی ایکی اثرنی کوچروب آو دردی حتی «لوندوز» سیاحتینہ سبب بولورلق درجهده کوچلی بولسده موندی زمانده حیثتگہ چیغوب بولمی.

محترم حضرت! شوشو ایکی اثر حقنده اوز طرفکزدن بر قدر معلومات یرسهکڑ بیوک التفاتکزدن سانار ایدم. «تاریخ جهانکشای» برله «زین الاخبار» نک قول یازمالری اوزکڑده

یا که باشقه بر بر کشیده بوقمو؟ بولا قالسه اول خبرنی ایشتنان کون مینم ایچون بهیرم بولور ایدی، بیوک احترام ایله (۲) ابو الغازی بیک ایسان کیلوب بیتدی. مشقتدن فلانندن تارتماینچه بیوک التفات کورسه تکانکز ایچون اوزمنی سزگه تله نی قدر بورجلی صاناب تاغی بر قابات رحمت اوقیمن. «کیب» طرفندن باصلغان «تاریخ جهانکشی» نی صوراتم. آننگ حاضر برگنه جلدی تمام بولغان ایکان. شولوق «کیب»، بابر نامه برله رشید الدین نی ده باصدرغان. موندن باشقه تاغی عربچه بیک کوب نرسه لر باصدرغان.

«لیون» ده «بریل» دیگان بر کتابچی بیک کوب اثر لر وعده قیلوب یازغان ایدی. سوزنده طورسه کتبخانه منگ قیمتی تاغون ده آرتور.

اوزمنگ حقده یازارغه اونوتوب طورام ایکان. مین یاگا یاصالا طورغان یولنده خدمت ایتم. بر «قوریل» اولنده طورام. جای کونی آطنه صاین دیرلک یازاخدولری کره طورغانلر ایدی. بلم عاشقنرندن بولغان بر انگیز بک یاردمی برله «لوندن» بوکیستلرندن بیک قیمتی و بیک سیره ک کتابلر آدردم. بولدهده بایتاق کتابلر بار ثلی. بورونئی «تو-کیو» لردن خبر بیرگان قطای روز نامه لرینی تورلیچه ترجمه لری برله آدم. اورخون و یهنسی یازولری حقنده نی بار، شونی آدم، ییزانس ایمپراطورلری طرفندن تورکرگه یبارلگان ایلیچیلرنگ کونلک دفترلری ده بار. «خرا-خوتا» خرابه لری آراسنده تابولغان اثرلرنگ ده باصلوب اولگرگانلرینه مالک بولو امیدنده من.

ایندی اگرده ساتوچی بولسه بر قدر وقت ده ساتوب آلور ایدم. وقتنی شول جاقلی قدرلیم که اگرده خارق العاده سماوی بر تاوش: «نی تلیسک؟» دیب صوری قالسه، «خدایم! تهولکنی هیچ یوغنده اوتوز آلتی ساعت ایتم ممکن بولمازمو؟» دیرایدم. دعا اوتوب قالوچی:

بو ایکی خط یوقنی بوشغه آودارب یاتوچی بای یا که بای بالاسینگ توکل بلکه تیمور یولده خدمت ایتموچی رابوچی بریگیت مکتوبلریدر. اوزلرینگ شوشندی علم عاشقی و کتابغه صوصوچی بالاری یشوب طورغان ملت، قوللرندغی کتابلرینی عربستانغه، هندستانغه اوزاتولری ناکورلکدر.

مکه برله مدینه ایندی مک یلدن آرتدی علم مرکری بولوب طورادر. آنده شاهلر، خلیفه و سلطانلر، نواب و شریفلر طرفندن وقف ایتمولگان کتابلر کامبریج، سوربون کتبخانه لرینگ اون مثل بولورغه تیوشلی. عربلر اگرده کتاب قدرینی بلسه لر، مکه برله

مدینه ده کی کتابلر آنلرغه ییتار، اگرده بو کونده اول یرلرده ییتارلک درجه ده کتاب بولماسه ایندی اول اش، آنلرنگ کتابغه محبتلری آزلقدن بولور. اول وقتده روسیه دن کیتکان ۲۰ - ۲۵ جلد کتابدن غنه زور اش چیقماز، اما شول ۲۰ - ۲۵ جلد کتاب، بزنگ یله، کوب اشلمزگه یارار.

صالح افندی ابن عبدالخالق جنابلردن مونگ حقنده اوشبو سوزلرنی ایشتم (۱): «بخارا شهرینه بارغانده بزبخاراده تحصیلده ایدک. شریکلر مز برله حدیث اوقودوق. حدیث اوقوچیلر کوندن کون کوبایدیلر، آخرنده کوب دامالارده درس که اوطوردیلر. صحیح البخاری درسلرنده عبارتتی عبدالرزاق المرغینانی اوقیدر ایدی. بو آدمنگ عبارت اوقورغه اقتدار و ملکه سی بار ایدی. کونلرنگ برنده نیندی سبب برله در درس خلقه سینه حاضر بولا آلمادی، بخارا اسلوبنه کوره عبارت اوقو شریکلر آراسنده الک قارت کشی وظیفه سی بولغانلقدن داملا فخر الدین (بوگولمه اویازی اسمی اولینگ و داملا عالمجان البارودی نگ استاذلردن) اوقورغه باشلادی. لکن بیک مشقت تارتدی، اسملرنی درست ایته آلمی و نسبتلرنی یرینه یتشدرمی. خصوصاً بخارینگ عادتی برله آشنا بولماغانلقدن بیک آچیق اورنلرده ترددگه قالدرایدی. یرله دی پشدی. درس تمام بولغان صوگ اوزینگ آق صاقلالی عالمردن بولوب ده رسول الله نگ سوزلرینی درست اوقی آملوینی بتون مجلس حضورنده اقرار و بو حالی ایچون تأسف و ندامت اظهار ایدی. خلقنگ سؤ ظن قیلولردن، طعن و تشنیعلرندن قوتلو ایچون بخاراده وقتنده خواجه نقشبند قبرینه ده باروب یوردی. بخارادن عزیز کتابلر آلدی و شول جمله دن بخاری نگ «التاریخ الکبیر» ی بار ایدی. بخارادن قازانغه قدر بولغان سفرنده موسی جارالله افندی برله برلکده یولداش بولوب یوردک، اوشبو سفرنده موسی افندی «عروض» اوقودی. مدینه که بارغاندن صولده سیددن استفاده قیلدم، سیاحتندن یوروب قایتقاندن صوگ بیک یاخشی بر یورت اشته تدی و شونده طوراً باشلادی، لکن هر وقت: «مین یاش وقتنده بر مجیدی برابرینه بر توب یازو یازوب معیشت ایته در ایدم، اما شول وقتنده حاضرگی کونغه کوره مسمود ایدم، بو یورتنگ مشقتی بیک کوب» دیب سویلیدرایدی. اوزی وفات بولغاندن صوگ کتبخانه سنده بولغان عزیز اثرلردن بعضیلری قیمت حقلر برله هندستان بایلرینه ساتولغانلغی روایت قیلندی. مونگ حقنده موسی افندی جارالله دن اوشبو سوزلرنی

(۱) اورنبورغ شهرنده غربتخانه مزده ۱۷ جمادی الاخری ۱۳۳۳

ایشتم (۱):

سید حضرتلری بخارادہ آیلر برلہ طوردی، حدیثدن درسلا اوقوتدی، علم وتحقیق باندہ قولاجی کیگ بولماسدہ بخارادہ «علم» بازاری توبان ایکانلگینی سیزوب آلدی وشوندن صوگ اوزینی بیک یوقاری طوتارغہ باشلادی .

اوزاق وقت طوروب خواجہ بہا الدین قبرینہ بارماوی حقندہ بخارا عالملری بیک اوگایسزلاندیلر، اوزلرینگ بیک زورایتوب کیلہ طورغان کشیلرینہ التفات ایتمگان گہ حمل قیلدیلر . مونگ بارماوی سیندن خواجہنگ حرمتی کیمی باشلار، خلقلر قبرگہ بارودن صوونورلر دیب خفالاندیلر . بوخالی بخارا امرینہ یتشدروب آندن کوب ہدیہلر بیردردیلر وقاضی بدرالدین اوزی سیددن خواجہ قبرینہ بارو حقندہ بالذات اوتندی .

خواجہ قبرینہ بارماغان تقدیردہ امیر ہدیہسینگ شکرانہسی قیلنماغان بولاجغی آکلاندی . آخرنده سید، خواه نہخواہ خواجہ بہالدین قبرینہ باروب قایتندن صوگ اوزینگ مخلصلرندن عبارت بر مجلسندہ : «چدلتادیلر، عاقبت بہا الدین قبرینہ باردم قایتدم» دیب اہل مجلسنی کولدردی .

بخارادن کیتکان وقتندہ نی قدر مسافہدر بخارا عالملری اوزینی اوزاتا باردیلر وچادرلر قوروب قونوب یاندیلر . اوشبو علما مجمعنہ امام مسلم روایت ایته طورغان آدم علیہ السلام برلہ موسی علیہ السلام قصہلرینی سویلہدی: بوواقعہدہ آدم پیغمبرنگ موسی پیغمبرگہ غالب کیلگانلگی ورسول اللہ حضرتلری دہ شونی تصدیق ایتمگانلگی آکلاشلانہ، شولای بولغاج معصیتلر قدر برلہ بولغانغی لازم کیلہدر» دیب بحث ایتدی . شوگا قارشو بخارا عالملری ومدرسلری بر کلمہ سوز سویلی آلمادیلر، اوزلرینگ ایسخولاستیکلری، کتاب دیباجہاری وجانسز بختلرینگ برتینگہ یاراماغانغینی کوردیلر . سید ایسہ مونلرنگ بو قدر جہالتلرندن ظاہرہدہ بولماسہ باطنا استہزاء ایتدی واوزینی بیک زورایتدی . سیدنی اوزاتوب ییارگاندن صوگ بخارا مدرسلری، عموما عالملری اوزلرینگ اولچاولرینی توشرماز ایچون سیدنگ افراط درجہدہ عالم ایکانلگینی تشہیر ایتدیلر وانگ قاشندہ مغلوب وملزم بولو اوزلرینہ ہیچدہ کیمچیک توکل ایکانلگینی عمومغہ آکلاتورغہ طریشدیلر .

سید حضرتلری بعض بر رسالہلر تالیف ایتوب شغللہندی ایسہدہ اوزی یازغان بختلرینگ حقیقتلرینی اوزی بلمیدر، خصوصاً «لیس فی الامکان ابداع مما کان» ہم «وحدت وجود» بختلرینی (۱) ہ ذوالقعدہ ۱۳۳۳ ہجری یل «اورنبورغ» شہرندہ اوز منزلندہ ر . ف .

آکلامیدر ایدی . باری خلیل الرحمن ہندی دن ایشتمکچی گنہ یازوب ماتاشدی وشونی دہ درست ترتیب ایثارگہ موفق بولمادی . بر وقت محمود شفقینی غہ «سمعت السید محمدعلی الظاہری بقول: القرآن قاموس الفقیر» دیگان ایدم، محمود شفقینی شوگا قارشو: «خزیر اساء الادب بل القرآن هو قاموس الغنی» دیدی .

موسی افندی گہ : «سیدنگ عبارت اوقتو وعرب کلمہلرینی تصحیح ایتدروودہ اعتناسی بیک زور ایدی، مین بیک کوب وصلی ہمزہلرینی قطعی اوقیم ایکان، بو طوغرودہ بیک کوب تیہاری برلہ مشرف بولدم» دیگان ایدم ہمدہ یستو برلہ ناظورہ مسئلہسینی سوبلہ گان ایدم . موگا قارشو موسی افندی : «عبارت درستلہونی سید اوزینی کوتارو ایچون واسطہ ایتوندن گنہ اما یستو مسئلہسندہ احتیاط قیلہ باشلای ناظورہ ومرجانی تأثیری برلہ توکل بلکہ بو مسئلہدہ اوشبو مملکت عالملرینگ جہیہولی توکل ایکانلکلرینی سیزووی وایچکہرہک کروب کیتونگ اوز حقندہ غیر مطلوب بر تیجہ بیرووندن قورقوبدر . اگر دہ بو مملکت عالملرینگ اشاری سطحی دیب بلگان بولسہ ایدی سید «ناظورہ» برلہ مرجانی غہ کوب التفات ایتمگان بولور ایدی» دیدی .

واقعا سید، ناظورہنی قاراغانندن صوگ : «بو طوغرودہ عبدالعلی الییرہ کوینگ دہ بر رسالہسی بار دیب قازاندہ ایشتم، اول وقتدہ اہمیت بیرمگان ایدم، ایندی حاضرندہ کورہسم کیلہ، نسخہسی تابولسہ کورر ایدم» دیگانندن صوگ ییرہ کوی اثرینی دہ ایلتوب بیرگان ایدم .

اوقا گہ کیلگان وقتندہ «تلہنجی تاماق» قریہسندہ خلفیلرگہدہ کرگان ایدی . (شول وقتدہ خلفیلر دہ طوی مجلسی بولغانلق خاطرمدہ قالغان) بر آدم شول مجلسنی : «روسیہ مسامانلرینگ برنجی طبقہدن سانالا طورغان داماللری، مدرسلری، ایشانلری وکوبسی دہ آب آق صاقاللی ییرلر، سید حضورندہ حتی کرپکلرینی دہ قوزغاتمی تعظیم برلہ وطورالر، آوزندن چیقغان سوزلرینی تارتوب آلورلق بولوب تکلیر، حدیث شریف استماع ایتلر، دنیانگ آستی اوست کہ کیتروب یوری طورغان بایلر دنیا ومافیہادن واز کیچوب اوطورالر، موندی برماجرا بخاری برلہ مسلم یا کہ ابو خنیفہ برلہ ابو یوسف غہدہ واقع بولماغاندر . دیب ظن قیامہ» دیب عجب ایتوب حکایت قیلغانغی خاطرمدہ . بلدنکی گہ باررغہ وعدہ بیرگاندن صوگ تیمورپولات بابای «سوزوم» استانسہسینہ قدر، ایکنچی درجہدن آیروم بز وانغون برلہ اوزاتدردی . یوسف حاجی الک مطیع خادم مثالندہ سید حضورندہ نیل باغلاب خدمت قیلہدرایدی . «پلدہنگی» گہ بارو

تورنی تل

بو ییل ۱۳۲۱ نجی «شورا» ده تل مسئله سینه دائر بر مقاله یازلغان؛ مقاله ایسه سی؛ روسجه «گورکی» «کیصلی» سوزلرینه مقابل تاتار لغت تابلماغان؛ توغورراقی تابا آلمانغان بلدرگان ایدی. بو برده عجب توکل. چونکه بزنگ تلمز اشله نوب بتمه گان نهلی. شول سبیلی اوز تلمزنی بلمه گان کشیلرکه کوبکنه اوچراغه ممکن. شونگ ایله برابر تورکی تلمه گی بارچه لغت و اصطلاحلردن خبردار بولغان بر کشی اولقدر آبدراب قلاجقده توکل. تورلی یرلرکه ارالوب، اصطلاح و استعماللری اوزگه روپ بتکان تورکی لغتله یر یرگه جیولوب اوقماشدراسه «گورکی و کیصلی» لردن باشقه تاغن تلله نی حدلی چیت سوزلرگه جواب یرلرک نازک و معنالی سوزلر اوز خزینه زدن چغاقق و تابولاجقدر. چونکه تورک تلی ازله بولای فقیر و حقیر توکل ایدی. بر زمانلر تلمز و ادبیاتقز، حرف و خطلمز هیچکمنکنندن قالشورلق توکل ایدی. بو کونده اثرلری تابلوب طورغان اویغور خطلری، بلغار نقشلی بوگا شاهددر. تیک زمان اوتو ایله تورکلرک طورمش و معیشتلری اوزگارونک تلرینه ده دخلی بولدی. بز اکر بو حقد تارخقه کوز یورتسهک، تلمز نک توکل اوزمزنک ایسه ن فالومزغده کوب شکر ایته چکمز. دیمک تورک تلی تورلی بلاقضالرغه اوچرادی. اول شونلقدن ایرکه له نوب، ایرکنلهب اوسه آلمادی. اشله تلمه دی، آنی اشله ترلک وقت ده یوق ایدی. مونه ایندی موندن صوگ اشله ته باشلارمز، خدا تله سه.

بو کونده جغتای و آلتی شهر تورکلری آراسنده یک نازک و بیک معنالی صاف نورکچه سوزلر ایشوب طورامز. وقتی ایله بونده غی گوزلر اصطلاحلر عمومیه شوبده کیتهر. بولر: قز، چیه، لیمون، نهفلسون، بالان و میلهش قاغی کبی نرسه لرنی «تورش» هم اچچق سوچک-دیله. نهرم، آراقی و جی بالان کیلرنی آچچق دیله.

ینه: «خاروشی» «دوبری» غه تورکیچه برگنه سوز بار، بزخاروشی اورتنده ده، دوبری اورتنده «یاخشی» دیمز. آلتی شهر تورکلری ایسه «دوبری» یرنده یاخشی، خاروشی، مقابلنده «آبدان» عبارلری استعمال ایتلر. همده «یاخشی» سوزی و یاخشیلق صفتی بولرچه آدمگه (مسلمان کشیگه) گنه خاص بولوب «آبدان» سوزی همه نرسه گه برابر استعمال ایتله. مثلا: آبدان

برله ایشمه محمد حاجی، محمود، احمدجان دیبیردیفلر (رحمه الله) سید حضرتلرینی کوتاروب آدیله، بتون اتباعلری برله شادلانوب احترام قیلدیله. بز، سید حضرتلری برله دیبیردیفلرده وداع قیلوب «غوربفه» گه کبتدک، اول بر آز کونلرگه دیب دیبیردیفلر فابرقه سنده قالدی. آخر عهدمز شونده بولوب، آندن صوگ کورسه آلمادق.

سیدعلی الظاهر حقنده احمد شفیطی، بر اثرنده: «سیدعلی ظاهر الوتری صحیح بخاری دن درس یررگه کرشسه محمود شفیطی، آرتدن: - «یا گلش سوبلیسن! دیب قچقره در ایدی، شونی ایشوب برله سید، کتابلرینی کوتاروب مسجیدن چیقوب کیتدر ایدی، شول سبیلی آرلری بیک بوزولدی» مضمونده بر سوز سوبلیدر. محمود شفیطی برله مدینه عالمترینگ (سید حضرتلری هم شول جمله ده) اوزون ماجرالری بار. بر آز جمله لرگنه یازوقصدی برله کرشکان بولسه قده «آمار» ده بولغان نرسه لرنی بتونلای کوچروب بیره یازدق. د. ف.

شعر:

یوره گیمه.

طالپناسک، آی یورهک سین، نیندی ایدیالر بلهن،
آدیلمی: نه لله آله، کوز چاغلغچ نور بلهن؟
نه لله آنده شاولیمی، یهش صاف محبت جرلری،
نه لله آنده عکس ایتمی، آق یاشکنک نورلری؛
نه لله اول پیغمبرک زور مقصدک آق الهامک،
چاقرامی آله باصوب، آشقندروب بو یهش جانک؟

نه لله مدهش اوتلرن، گورزیلرن عذابلرن،
قوت اوچرغچ وحشیلر، جانوارلرن هم قورتلرن؛
کورسه توب آله تموغ، شاولیمی نه لله کورگه کم،
نه لله شونده آشقنامسک قالدروب بو اوبلرک؟
اوبلرک یراق، «عرشدن» ایکانن بلدگمنی،
یهش قولکنک کوکگه، آیفه بتمه سن کوردگمنی؟
طاشلا کوگم، اول قویاش! جیرده سینی هیچ کورمی اول،
یهش قزینک آق اوبی اوزی ایکانون بلمی اول.
آل اویگنی، دنیا سندن یات قبرده طنغنه،
بو اویگ تقدیر ایتلور بیک ماطور کوکده گنه.

الهام

آت. آبدان كشي ديمك درست. اما ياخشي آط، ياخشي خطاي، ياخشي مال ديو بولر چه نطق سز لقدر. قسقه غنه سي بولر «ياخشي» دن «ايزكي كشي» معناسن اراده قيلالار. «ابدان» لفظي انسان، حيوان و باشقه اصل نر سه لر كه صفت بولديغي كبي امر كه اطاعت قيلوني بلدره سي اورنده ده سويله نه. مثلا، «بازارغه باروب گوشت آل!» امرينه امتتالا مخاطب «ابدان» ديب جواب بيره.

ينه، كيچه سوزي تورلي يرده تورليچه تعبير ايتله. تانارچه بو سوزدن اونكان كون اراده ايتلگاني حالده چغتايديلر اول عبارده دن «تون» ني آ گلدير. اونكان كوئتي «تونه» و تونه كون ديلر. ديمك لغتله بر، تيك استعمال و اصطلاح لر غنه باشقه چهره اقي. تانارچه ده مستعمل اجنبي سوز لر كه ده آلتى شهر دن صاف تور كچه بر مونجه لغت تابلاجي فقط، بو حقدده يازوني باشقه وقتقه قالدروب طورام.

مين بر زمان، آلتى شهر كه يا گراق كيلگانده يازلغان بر مقاله مده آلتى شهر تور كلري «كوب» سوزني ۵-۶ تورلي عبارده بلن تعبير ايتلر. (كوب، تولى، حق، نورغن، آون، كيگرو كئي) ديمش ايدم. سوگنندن معلوم اولدغينه كوره بوسوزلر عموما «كوب» معناسنده بولسه لر ده اورنلري وموردلري باشقه باشقه ايكان؛ تورليسي تورلي نر سه لر حقدده و تورليچه كويلكلر كه دلالت قيله ايكان اول سوزلر بو كهلر نك استعمال روشلرن تعين قيلو ايچون دخي بر مونجه وقت تجربيه كه احتياجم بولغانلقدن حاضر كه اول توغريده آرتق سويلي آلميم، بوني اوزلر نندن صورايقنه بلوده ممكن توگل. تله كي نازكلكلر ني ياخشي توشنو ايچون (بو يرده) دقت و تجربيه دن باشقه ياردملر يوق.

شولقدر كه، كيگرو: بير صو كبي نر سه لر كه اطلاق قيلنه. آون: واقلاب، قاداتق ومثقاللاب يورته طورغان نر سه لر حقدده سويله نه. نورغن: چيكسر و حساب سز كوب معناسنده ره كه استعمال ايتله.

قسقه سي، عموما قاراغانده توركي تل سوز كه يارلي توگلدرد. نيك اشله تلميچه قدر سز بولوب يورگانلكدنگه آنگ باندلكي تانولمي طور. هم عموميت ايله. لغتله ده كي باشقه لغلر غه قاراغانده اصطلاحى اوز كه لكلر نك كوبره ك ايكانلگي آكلاشلا.

تورك تان سوز كه بايتويولنده حركت ايتوچي ذاتلر، لغتلر ني بيك نچك لهب تيكشردر كه طرشسونلر ايدى. اصطلاحلر نده لغتدن بيك چيتكه كيتمه سونلر، اصطلاحلر نك طولى و معالى بولوون اعتبارغه آلسونلر، مطبوعاتمزنى فصيح عبارلر، بليغ معنار بلن نورلاندرسونلر ايدى. اصطلاحلر نك لغت جهتي اعتبارغه آلماسه تلمز اساسلى روشده اصلاح ايتلمه يه چكدر. اصطلاحلر لغت كه ياقن طور ووي ايله برابر ملي بولووي ده شرطدر. يوقسه، توركي

تل اوزينگ طبيعيلكن و طبيعى بولغان نزاكتن يوغالتاچقدر. تلمزنى لغت و صرف جهتندن توزه تىكان كيك، بلاغت و منطقي جهتندن تيكشره باشلارغه كيره ك ايدى ايندى. عصرمز مدنيت عصريدر. تلمز، علوم و معارف تحصيل قيلو ممكن توگل. بز ايندى موندن صوك ياوروپا تلمده يازلغان فنى و اقتصادى اثرلر ني ده اوز تلمز كه ترجمه قيله باشلارمز. مونه شول چاقده طولى و مكمل تلگه احتياجمز توشه چكدر. حيات اوچون جان آزغى بولغان علم و هنر بو كونده ياوروپاده غنا ايكانلگي هر كه گه معلومدر. بس اول علملر ني اوز آرازغه تاراتو يولنده ترجمه لر نك نورغن فائده سي تيه چكدر. بنا عليه آندى ترجمه لر نك آرازده كوبره ك تارالووي مطلوبدر. قسقه سي علم و هنر ني دنياغه تاراتوچي واسطه تل، قلم، كتاب و معلمدر.

بو كونلرده مطبوعاتمزده اجنبي سوزلر دخي آرتا توشدى. مونگ سببي ايسه، بو كونگي ياوروپا مدنيتندن چيئده طورومزدر. اكر آنلرده غي فنى و علمي اثرلر الكدنره ك اوز تلمز كه ترجمه قيلنوب مكتب و مدرسه لرمز كه كرگان بولسه، مطبوعاتده غي يا كا لغت و اصطلاحلر بز كه يات بولوب طورماس ايدى. ليكن بو كونگه قدر بز اوزمز كه مخصوص فنى مكتب و مدرسه لر تاسيس ايتله آلمادق، بر كنه دانه بولسون فن كه مخصوص مكتب، مدرسه كوره ده ك، بله كموندن صوك بولسه بولور. بز كورمه سه كه يه شلر كورلر. چونكه بز آندى مدرسه لر نك كيره كلگن ده يا گراقغه آكلادق بيت ئلى.

مذكور علم و فنلر نك اوز تلمز كه ترجمه ايتلوب اوز تلمزده اوقولونك ايكنچي تورلي اهميتى ده بار. بو تقديرده تحصيل ايتدكمز علم، و فنلر ملي بولوب كورنه چك ومه نكيگه اوزمزنكي بولوب قالاچق، عكسي تقديرده اول علملر بز نك قولمزده عاربت نر سه كبي تيليه نوبكنه طور اچق. هم بو تقديرده مذكور فنلر، علم و صنعتلر آرازده مطلوبه تارالماياچقدر.

ايران خرافه لرى؛ اوز تلمز كه ترجمه قيلنغان كتابلر واسطه سيله تارالوب «دين» اورنن طوتقانلغى معلوم. آرازده جارى بولغان خرافات كتابلرى اوز اشن اشله وده نيندى رول اويناغان بولسه، بوندن صوك ترجمه ايتله چك فنى و علمي اثرلر ده شوندى اوق رول اويناياچقدر. بز نك اوچون عمومى و ادبى توركي تلنك كيره كلگي مونه شولچاقده سيزله چك. ديمك XX نچي عصر مدنيتندن بهره آلورغه اوبلاساق، شول عصرغه يارلاق ايتوب تلمزنى توزه تور كه تيوشمز.

يه شلرمز: علم و هنر قايدده بولسه شول بر كه باروب اويره نسونلر. ملتزم و ملتزمى ياشانه سي كيلگان همتلى بايلرمز آلرغه ياردم ايتسونلر، شولاى ايتكانده تلمز، ادبياتمز، معارف و مدنيتمز ايله

(بخارا خانلری بلهن) صوغشا باشلاغان ایدیلر. شونلقدن «آلتی شهر» که اول یاقدن ده جلی بهرلمه دی. افغانستان طرفندن ده یاردم کیلو احتمالی یوق ایدی. چونکه اولچاقر افغانستان اوزی اینگیز قورالی آستنده قالغان ایدی. بنائعلیه «آلتی شهر» خلقی بو عصرده ظلم واستبداد آستنده طوردی. آنلرنگ آه وزارلرن ایشتوچی ده کوروچی ده یوق ایدی. چونکه چنیلرنگ آلتی شهرنی قولغه آلودن مقصودلری آو آولا قیلندن قورساق طویدرو ایچونگنه ایدی.

درست، آلتی شهر، قطای قولینه کرگاندن صوگ تجارت نقطه نظرندن خیلی مهم رول اوینادی، قطای مالن چیتکه جفارر ایچون آلتی شهر زور بر کوپر اورنن توتقان ایدی. لکن موندن فقط «آلتی شهر» فائده لاندی. یرلی مسلمانلری حماللق خدمتندن بوشاب طوراً آمادیلر.

شوشی عصر اچنده «اوج طورفان» اختلالی قوزغالغان بولسه ده، بو اختلال زور آغمه قارشلی بر «گورندی» قیلندن کچکنه بر حرکت ایدی. تأثیریه ده اوزی قدرگنه بولدی.

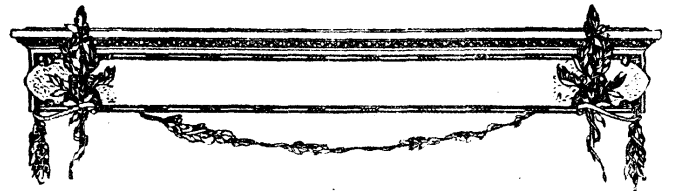
۱۳ نجی عصر اورتالرنده چین حکومتی خیلی یومشاغان ایدی. بر یاقدن قرغزلر، ایکنجی یاقدن خوقند خانلقلری، بونگ اوسته بر طرفدن «خواجه» لر آلتی شهرنی یولقشدرا باشلاغان ایدیلر. شوندن طولایی چین حکومتی خوقند خان محمدعلی بلهن مصالحه یاصارغه مجبور بولدی.

۱۲۵۶ ده خوقند خانلری ایله قرغزلر آراسنده صوغش چقدی. اول وقتده محمدعلی خاننگ کوندن کون کوچه یوب طورغان زمانی ایدی. قزغزلرغه غالب کیلوب «نارین» غه قدر باردی. غولجه (ایله) ولایتندن هم بر مونجه یرلرنی ثله کتردی. چین حکومتی ایسه بو وقتلرده تمام قاقشاغان ایدی. آلتی شهردن اوکچه کونتهرو وقتی ده یتکان ایدی. خوقند عسکری ایسه آغان یر یرنده نفی، بعض بر اورنارغه یاگا استحقاکلرده صالحالاب طورالر ایدی. «طاش قورغان» استحقاکمی پامیرتیه لرینگ جنوب ایتکلرن صاقلار، «قورتقا» قورغانی نارین طرفلرن حمایه قیلور ایدی. بو یرلر صوغش نقطه نظرندن بیک مهم اولدیغی اوچون بو قورغانلر قطای حکومتی ننگ باشینه چوقمار بولوب توشدی ونهایت چین حکومتی ۱۲۵۷ ده محمدعلی خانغه سفیر کوندروب صالح صورادی. «مصالحه» که قرغز، قازاق وخواجه لرده داخل ایدی که یعنی محمدعلی خان آنلرنی آلتی شهرکه قول اوزاتودن طیسون.

محمدعلی خان قرغزلر، خواجه لر کبی قوللرندن بر اش ده کیلمی طورغان بر خلقمه یاردم بیرونی اورنسنز تابوب، هم ده

برابر اوسه چکدر. تل بلهن مدینت آراسنده غی علاقه و مناسبت آس بلهن طوز کییدر. علوم وفنون، صنعت و مدینت دنیاسنده طوغلوب اوسکان بالارمزننگ تللری اوزلگندن اصلاح ایتلگان بولوب تابولاجقدر. وشول یولغه کرگانده گنه بزنگ تلمز XXنجی عصرغه موافق بولوب آچلاچقدر.

نوشیروان یوشف (خوتهن).

آلتی شهر تاریخندن بر پارچه

مغول وچفتای خانلقلری اقراضغه یوز قویغاندن صوگ «آلتی شهر» بر مدت فالماقلر اداره سینه کیچوب طوردی. قالماق خانلری بروقتلرده شمالا سبیریا، جنوبا کاشغر وتبت، شرقا چین مملکتی، غربا قرغز دالاسینه قدر بولغان یرلرنی و آلتای تاغلرینی اوز اداره لرینه آوب «قالماقستان» قطمه سی وجودکه کیترگان ایدیلر. لکن ۱۱ نجی عصر آخرلرینه تابا قالماق حکومتی ننگ ضعیفله نوندن استفاده قیلوب چین حکومتی باش کونته ردی. «آلتی شهر» ده ۱۱۷۰ دن ۱۲۵۰ غه قدر آنلر قولینه کروپ طوردی. «آلتی شهر» ننگ کیرهک قالماق اداره سینه کرووینه و کیرهک قطای قولینه توشووینه باشلیچه سبب «خواجه» لرنگ خلقتنی اوزلرندن صوندرولری وشول خواجه لرنگ تعلیملری آرقاسنده اهالینگ «آق تاغلق» و «قاراناغلق» اسملری ایله ایکیگه آیرلورلیدر که، شوشی سبیریا که مبنی قوللرندن کوچلری کیتوب مملکت و حکومتلرینی «تسامیم» که مجبور بولدیله. صوگندن بو تفرقه ننگ آچیسن اوزلری ده تاندیلر. ماللری، جانلری، تائف ایتلیدی. عزت و آبرویلری بتوب دینی و ملی حقارتلرگه دوچار بولدیله. اسیر و محکوم، فقیر و محتاج بولوب قالدیلر.

ایشته افتراق!

آچیسن تاندیلر. اما بونگ سببن اوزلری بله مس ایدیلر. شونلقدن اول اختلاف اورتادن کونته رلمه دی. ثلمی بو کونده بیله «آق لر» بلهن «قارالر» آراسی اوط بلهن صو شیکلی ضددر. بر فرقه زمانه قاراب بر اش قیله باشلاسه، ایکنجی فرقه آننگ بو اشن بولدرماسقه طرشا. ایشته جهالت!

۱۱۷۰ - ۱۲۵۰ تاریخلرنده اوز بک خانلری ده اوز آرا

جیکلوب یا گا شہرگہ یہ شرنیدی . محمد امین خان باشلاب کہنے شہرنی ضبط ایتمکچی بولغان ایدی . لکن کاشغر خلقی یا گا شہرنی آلمی طوروب شہرنی تسلیم ایتمیہ چکرن آگلاندیلر . شول سبیلی اولا یا گا شہرنی محاصرہ قیلدی . لکن آئی تیزگنہ قولغہ توشرو ممکن توکل ایڈکی معلوم بولدی . شول چاقده اخوقندنک پولتیقہ مأموری نعمت خان خوقند سوداگرلری ایله تفاق قیلوب شہرنی محمد امین خانغہ تسلیم ایتہرگہ قرار بیدیلر . وبر کیچہسی شہرنک فاقالارن آچدیلر . محمد امین خان ہم درحال شہرگہ کرووب پادشاہغن اعلان ایئدی .

صوگرہ کاشغردن کوکلی فرقلرده قوشلغاج یا گا شہرنی آچو اولقدر قین بولمادی . محمد امین خان یا گیحصار قلغہ سنده محاصرہ غہ آغان ایدی لکن اورومچی طرفندن قضایلرغہ ۱۵ مگ قدر یا گا یاردم کیلو سبیلی بر آز صوغشقاندن صوگ قالغان عسکری ایله خوقندغہ قاچدی .

کاشغر خلقتندن ده یوز مگکلب کشی قضاینک اتقامنندن قورقوب محمد امین آرطندن خوقند طرفینہ «هجرت» ایتدیلر . قشوقتی ، غایت صاووق . بیوک طاغلردن ، تیرن چوقرلردن اوتوب باررغہ کیرہک . بوتگ اوستتہ بر کونی قار یابوب ، قاتی بوران چقدی . مهاجرلرنک بیک کوبلری هلاک بولدیلر . قایسیلری آچاقدن ، قایسیلری اوشوب اولہر ایدیلر .

بر یاقدن قیچاقلر پیدا بولوب یولباشا باشلادیلر . محمد امین خان کاشغردن آغان غنیمتلرنی تاشلاب کیتہرگہ مجبور بولدی . «یولباشا» لر کوب کشیلرنی اولتروب ، بیچارہ مهاجرلرنی پراکنده قیلدیلر .

بو واقعہدن صوگرہ خوقند خانلنی ایله چین حکومتی آراسندہ یا گدن بر معاهده یاسالدی . وپولتیقہ مأمورلگینہ تکرار نعمت خان قویلدی .

محمد امین خان خوقندغہ قایتوب ۷ یل طورغاندن صوگ ۱۲۷۰ دە ینہ کاشغرگہ کیلگان ایدی . لکن بو سفرده اولگسی کبک (اورومچیدن ۵ مگ عسکر کیلگانن ایشتوب) کیری قایتورغہ مجبور بولدی .

ولیاخان تورہ بلن حق قلی مگباشی نک کاشغرگہ کیلوی . ۱۲۷۲ دە خوقند خواجہلردن ولیاخان تورہ کاشغرگہ کیلگان ایدی . یاتندہ کیشیسی آز بولغانلقدن بر اشده چغارا آلمیچہ قایتوب کیتہرگہ مجبور بولدی . ایکنجی یل کوبرہک آدم ظوبلاب حق قلی مگباشینی دە آلوب کاشغرگہ تکرار کیلدی .

صوغشوب آنووی امید ایتلگان «نرسہ» دن کوزگہ کورنوب طورغان فائدهنی قولغہ توشرونی مصلحت کوروب ، معتبر سوداگرلردن عالم شہانی باش ایتوب بیکین گہ بر ہیئت سفارت کوندردی . بو وقتدہ ترتیب ایتلگان معاهده نامہ بر نیچہ مادہدن عبارت بولوب مہمرہ کی شونلر ایدی :

« کاشغر ، یا گیحصار ، خوتن ، آقسو ، یارکند ، غولجہ و اوچطورغان شہرلرینہ غرب طرفندن کرتلہ طورغان سودا مالندن آلتاچق باج (کمرک) آو اشلری خوقند حکومتینہ تابشلور . خوقند خانلنی طرفندن مذکور شہرلرگہ برہر تجارت مأموری قویلور . بو مأمورلر کاشغرده کی زورراق بر مأمورمننگ تخت نظارتدہ بولور . مذکور شہرلرگہ کیلوچی خوقند واورتا آریا خلقی کیرہک مأمور ضابطہ و کیرہک ادارہ اشلرندہ مذکور مأمورلرنک حکمینہ تابع بولورلر . کاشغر شہرنده طوراجق مأمور ایسہ خوقند خانلغینک پولتیقہ مرخصی بولور . خوقند خانلنی ایسہ بو قدر امتیازلرگہ مقابل : کاشغر و آلی شہرگہ تجاوزدن توقتار و قرغز ، خواجہلرنی دە اول اشدن طیار . »

بو معاهده تصدیق قیلنغاندن صوگ آلی شہر ۱۲۶۲ سنہگہ قدر بیک طنچ طوردی . کاشغرده کی پولتیقہ مرخصی عالم شہ ایدی . بو ذات خوقند خانلغینہ بیرلگان امتیازلرنی تاغن دە کیگیتہ توشدی . آلی شہردہ خوقند حکومتینک نفوذی کوندن کون آرتقمده ایدی . قسقسہسی بو معاهده نک ہر ایکی طرف ایچون فائدهسی کورندی . لکن بو معاهده اوزاق دوام ایتہ آلمادی . محمد علی خان اولترلو ایله (۱۲۵۹ دن اعتبارا) اشدن قالدی . (۱)

محمد امین خان

ہجرتنگ ۱۲۶۳ ندہ خواجہلردن محمد امین خان اوزینہ ۶-۵ یوز کشی اہرتوب خوقنددن قاچدی . محمد امین خان قرغزلردن بر مونچہ کشینی اوزینہ جلب ایتوب «اوش» یولی ایله کاشغرگہ کیلدی .

کاشغرنگ یا گا شہرنده طوروجی ۳ مگ قطای عسکری محمد خانغہ قارشی چغوب قاتی هجوم یاساغان ایدی . لکن صوگندن

(۱) ۱۲۵۹ دە بخارا امیری نصرالله خان ، خوقندنی بخارا خانلغینہ قوشو اوبی ایله محمد علی اوستتہ بوردی . ۶-۵ آلی قاتی صوغشقاندن صوگ نصرالله خان طرفی جیکلوب خوقندنی بخاراغہ تابع ایتدی . و محمد علی خاننی بالا چاغاسی و ہمہ طرفدارلری ایله برلکدہ اولتروب بخاراغہ قایتدی . لکن اوزافدہ اوتنادی خوقندہ کوچلی اختلال چغوب بخارا مأمورلرن تلف ایتہرہک ، خوقندنی بخارا تیمہلکندن آبروب آدیلر . صوگرہ خوقندنگ بورنی خاللری نسلندن مراد خان اسملی کشینی خانلق اورندغینہ او طور تدبیر .

ولبخان توره کاشغر شهرینه صوغشمیچه کردی. کاشغر لکلردن ۷-۶ مڭ کیشینی اوزینه قاراتوب «خانلق» اعلان ایتدی. سوکئندن کوکلیلر قوشلوب عسکری ۸-۷ مڭگه یتکان ایدی. یاگا شهرنی محاصره قیلدی. لکن شهرنی کوچ بله آلو ممکن توکل ایدی. چونکه قطاینگ قورالی و اوگره تلگان عسکرندن ۲۰ مڭلهب کشی بار ایدی. اول یاگا شهرگه آغوب کره طورغان صونی جروب چیتکه آغزوب ییاردی. وشول سبیلی قطای عسکری شهرنی تسلیم ایتهرگه مجبور بولدی. یاگا شهر بیرلگاندن سوک ولبخان طرفینه قوشلوجی کوکلیلرنگ صانی دخی آرتا توشدی. کوچی بر آز آرتقاندن سوک یاگیحصار قلمهسن محاصره ایتوب کوکئنه مشقتلر ایله آنی قولینه ئله کتررگه موفق بولدی.

ولبخان توره کاشغرنی اوز ادارهسینه آغاندن سوک خلقدن فوقالعاده «آوان» (نالوغ) آلا باشلادی. چونکه عسکر تریبه قیلمق اوچون آغچه کیرهک ایدی. حتی بروقت یرلی خلقنگ اویندهکی معیشت اسبابلرینی آلا باشلادی. قازان، قومغان و باشقه تیمور اسبابلرن جیناب طویلر یا صاتورغه طوطنیدی. (۱). خلق بوگاده چدادی. چونکه آنلر بوندن اول بوندن ده آغزراق یوکلرنی کوتهروب ظلم وجبرگه تمام چنققان ایدیلر.

ولبخان تورهنگ غیر طبیعی بولغان براشنی اشله و بله خلقنی کوچلهوی برده یکیشمی ایدی. اول مونه شوندی بر «زاقون» چفاردی: «کاشغر خلقی اوز عادتن تاشلاب خوقند عادتن قبول ایتسون!» دبه مجبوری فرمان بویوردی. خوقند عادتینه کرمه گانلرنی کیسه، اولتر ایدی. باشقه تورلی بهانه لر بلده هر کون ئلله نیچه باشلرنی کیسوب طورر ایدی. کیسلگان باشلرنی دریا بوشه اویدرروب قویار ایدی. خلاصه ولبخان تورهنگ ظلمی افراط درهجهسینه یتدی که، خلق اوزینگ اولگی قطای حکومتن صاغنا باشلادی. مونه شول سبیلی غولجهدن ییارلگان چین عسکرن کاشغر خلقی ممنونیت ایله قارشى آلدی. صوغش سوکئده توره کاشغرندن اوکچه کوتهروب اصل وطنینه قایتیدی.

نوشیروان یاوشف. «خوتهن»

قطعه

شویله دنیا: بختیارسگ سین بوگون، شاد جانگ،
سین کوله چسگ، سین کوکلی، سین بختلی، صاف قانگ،
ایرته که ایسه، سین بختسز، آغلی کوکلیگ، صقری جان!
یهش نوکه کوز. قایبی باصا ییزه کوکلیگ دنیادن!

ادریس مکارمف.

(۱) بوکونده: «ولبخان زماننده اون اوکچه برگنه قازان قانغان ایدی» دیگاز سوزنی قارتراق کشیلر ضرب مثل ایتوب سوییلر.

بولو، عفت بىر له عقل طوغر و سنده قرق يىل اور نهك بولوب طور سون ده
بر بوش دعوى قىلورغه كر شسون ايمش . بو، بولا طورغان اش
توكل . موگار ايمان كيتروند باشقه اش يوق، آزغنه ده طوقتالميمز،
اشانامز، بو آدم حق ييغمبر، اصلا شبيهه يوق .

بو قىيلدن سوزلر كوب بولدى . طبيى قارشوچيلر و كو نچىلك
ايتوچيلر ده كوب بولدى .

رسول الله، ييغمبرلك كىلگاتىدن سوڭ اوچ يىل قدر مدت
باشرون روشده دين گه اوندهدى، موندن سوڭ اشكار اونده و
حقنده فرمان كىلدى و شول يولده بتون اجتهادىنى صرف ايتدى
و بىلك، كوب مشقتلر كوردى .

رسول الله نىڭ دعوت ايتتورغان نرسه لر نىڭ نىگرلرى
اوشبو نرسه لر دن عبارت ايدى : (۱) الله تعالى دن باشقه خالق
و عبادت قىلورغه لائق ذات يوق . (۲) الله تعالى قدرت صاحبي ،
بندى لر گه هدايت بىروجى . (۳) محمد عليه السلام نىڭ حق ايلچيسى
و بندى لر نىڭ آخرت سعادتلرى نه ايرشولرى نه سبب بولجى ، آكا
اشانو . نىڭ بتون كيتورگان نرسه لر نه تسليم بولودن عبارت . بر
كشى ، معناسينه اشانغان خالد « لا اله الا الله محمد رسول الله »
ديسه حق مسلمان حساب ايتولنهدر .

اون يىلر اوتدى ، بر طرفدن مسلمانلر آرتا و ايكنجى
طرفدن ده دشمانلر كوبه يه و كوچله نه بارادر ايدى . دشمنلر ، بتون
كوچلرى برله بو نورنى سوندر و ايجون طريشديلر ، هر بر چاره لر گه
كرديلر ايسه ده آخرنده حقلق غالب بولدى ، اسلام دينى عمر يستاندن
چيقوب بتون دىناغه تارالدى . بو كونده ميلونلر برله جانلر ،
رسول الله آرتندن كهبه گه يونه لوب عبادت ايتلر (ولو كره المشركون) .

قطعه

يهش چاغنده اصلا انسان الله آمرن طىكلامى ،
اول ايمش ، قارطلقده ، يهش وقتنده غى عين يامى .
يىك عجب ، يهشلكده ، كوچ كوب چاقده ، باش طارتقاج كشى ،
قارتايىب ، خالدن طايىب بتككچ نىچك يتسن كوچى ؟

۰ م حيدر .

سپر شريفه دن بر درس

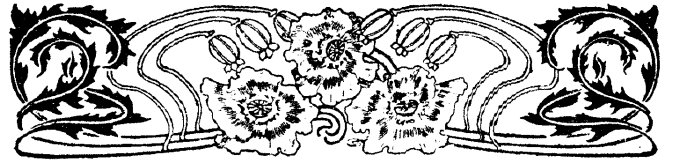
(باشى اوشبو يىل بر نچى شوراده)

محمد بن عبدالله (صلى الله عليه و سلم) حضرتلر نه روح
كورلو و ييغمبرلك كىلو خبرى ، بر قدر زمانلر اوتكاندن سوڭ
حاق آراسينه شايع بولدى ، مكه شهرى و آنك ياقين تيره سنده
يوروجى عرب قىيله لر نه تارالوب يىك زور شاو شوغه سبب بولدى .
هر اورنده شوشى واقعه سويله نه و هر كيم اوزى بلىگانچه بر تورلى
حكيم چيقارادر ايدى . آدم بالالرى نىڭ عقللى اصلده شوشدى زور
ماجرالر وقتنده بلنه و اولجه نه در . بو طوغر و ده اوشبو مضمونده
سوزلر بولادر ايدى :

(۱) بز بو آدمنى (محمد بن عبدالله نى) نىچه يىلردن بىرلى
بله مز ، اول بز نىڭ آرامزده طور او بز گه قاتناشوب يورى . شوشى
اوزون مدت ايجنده يالغان سويله گانينى ايشتمادك ، خيانت قىلغانينى
و بر كشى گه دشمانلىق ايتكانينى . ماقتانوب يورگانينى بلمادك .
بو كون بز گه بر واقعه سويلى لىكن موندى واقعه دىناده بولماغان
نرسه توكل ، موگا اشانودن بز گه بر ضررده كىلمى . مقدم زمانده
موسى ييغمبر كىلدى ده «روح» كورونى سويلادى . شول موسى نىڭ
هر بر سوز اوز قومى ايجون فائده لى نرسه لر بولوب چىقتى .
موسى قىيلندن موگا روح كورلسه مونده نىندى مشكللك و يارامى
طورغان اش بار ؟ موسى نىڭ سوزلرى اوز قومى ايجون فائده لى
بولغان كىك مونك سوزلرى ده اوز قومى بولغان بز نىڭ ايجون فائده لى
بولورغه ممكن . راست سوزلى بولغان بو آدم سببندن بلىكه الله تعالى
بز گه هدايت بىرر .

(۲) روح كورو و ييغمبر بولوب يبارلو دعواسى يىك الوغ
دعوى . اكرده بو آدم چىلاب ده ييغمبر بولسه ، الله حضرتى مونى
اوز نىڭ ايلچيسى قىلغان بولسه بز شوگا اشانماساق ، بو نى دىگان
سوز بولادر ؟ بز الله نىڭ ايلچيسىنى قبول ايتمگان بولامز . بو اشنىڭ
آخرى نى بولاجق ؟ .. فرض ايتدك بو آدم درست سويله مى
ايكان ، اول يىك تيز سيزلور . يالغانچى نىڭ چيله سى يىك اوزاق غه
بارمى ، يالغانى طوتولمى حالى يوق .

(۳) درست سوزلى و امين بولغان عقللى آدم ، طور او صالوب
نى ايجون موندى زور دعواغه كر شسون ؟ مونك ته نى ، خلقى ،
عقلى همه سى سلامت ، هيچ بر اوز گرش يوق . بو جدى اش ،
مونى اوبون غه صاناو يارامى . درست سويله و ، صبر و اعتدالى

کوکن توشکان تاش

پیتروغراد «آقادیمیہ ناووق» موزیننگ پرافیسورلرندن باقلونہ جنابلی، ولادی واستوقدن یوز چاقروم غربکہ تابا یراقلقدہ «بوغوسلاوفا» آولی یاقندہ پیشنچی اوکشارده ایکی ساعت کوکنوز کوکن توشکان تاش метеоритъ اوستندہ فنی تدقیقات اجرا قیلورغہ کیلگان ایدی. مذکور تاشنی تفتیش قیلو سوکندہ ولادی واستوق کامیریحسکی اوچیلشچہسی زالندہ کوکن توشکان تاشلر حقتندہ عموماً و شول تاش حقتندہ خصوصاً لیکسیہ سویلهدی.

ایک ٹلیک بندہ لرننگ کوکن توشکان تاشلرغہ فاراشلرن تاریخی بیان قیلدی. ایسی زمانلرده هیجانلی طاش برله یاشین کبک یالتراب تاشلرننگ تری کوزدن کوکن توشولری کشیلرنی قورقوغہ سالغان. بعض بر خلق بو تاشلرننگ سماوی قدرت طرفندن هبه قیلنوی دیب آکلاب - بو تاشلرغہ قدسیت معناسی یرگانلر، دی. شوندن صوگ، پرافیسور آقندی، «حجر اسود» ننگ («کبه تاشی» دیب تعبیر قیلدی) کوکن توشولونگ حقیقی فاقت ایدی، لکن مسلمانلر طرفندن مقدس سانالغان «حجر اسود» ننگ ماهیتین فنی تفتیش قیلغان بر انگلیز مینرالوغی سوزینه قاراغانده کعبهده کی حاضرگی «حجر اسود» ٹلیک وقتندہ جن کوکن توشکان تاش اورینه آشدرلوب قولنغان. اول جن تاش - نیچو کدر معلوم توگل - غائب بولغان، حاضرگی «حجر اسود» метеоритъ توکل، دی.

کوکن توشکان تاشلرنی تورلی نوع گه بولوب آلارننگ بعضیلری یانار تاغلر (وولقان) دن کوککه تابا آلتوب چقان چاقیلردن فضاده بر برسینه اتصال قیلنویون حاصل بولغان صوگ اوزلرینه مخصوص بولوط تشکیل قیلغاج یررگه تاش بولوب توشلردی. اما مشهور لومانوف بو فکرگه قارشلی تورغان کوکن نیندی تاش توشهده، آندہ یرر ماهیتی یوقدر دیب بارغان. کوکن توشکان تاشلرننگ بعضی فقط تیرر بولادر، بو ولادی واستوق یاقندہ توشکان تاشنگ تیرر ایکاتی عملی و نظری صورتده بیان قیلدی. واقعا توسی تیرر، قرداش برله صوغوب قارادم - چیز تاوشی یررهدر. بو تاوش کون اورتاسنده آواز کونده یاشین کبک یالتراب ازلداب توشکان. بو واقعه نی کورگان خلق بر نی ایتورگه بلمی - آبدراشقالر. کوبسی بو تاشنی - نیمسلر آیروپلاندن سلده گان بومبا دیبده بلگانلر حتی شول حقتندہ یاقنده غی عسکری

مأمورلرگه خبر ایرشترگانلر. شول تیررده کی قوربه لیلر Корейцы اوج کون اویولرینه بیکله نوب طشفه چقمی قورقشوب یاتقانلر. نهایت نیکولسکی شهرنده کی، ایپیراطورغہ منسوب جغرافیہ جمعیتی اعضالرینه بو خبر ایرشکاج، آلا رتیز آراده باروب تاشنی تابقانلر. تاش اوج آرشین یررگه کرگان. قازوب آورغہ کرشوجی اشچیلر تابا آماغانلر. چونکه نبقدر سویله سه لرده بومبا توگلکنه قارا خلقتی اوشاندرا آماغانلر. بر یارتیه قوربه اشچیلری قازورغہ تو توغانده برسینگ کوره کی طاشقه تیوب چیزطاوشی چیقغان ایکان - بتون اشچیلر کوره کارن سلدهب قاجوب کینگانلر. نهایت ییک کوب نزله نو صورانو سوکندہ غنه اوشانغان اشچیلر تابلغان. تاشنگ آغرلنی اونیش بود ۲۶ قاداق. بوتاشقه «بوغوسلاوفا» اسمی یرلوب پیتروغراد آقادیمیہ ناووق موزینه ییاره لهر. بر کیسه کی ایسه ولادی واستوقده یراق شرقنی تانو جمعیتی موزینه قولنندی. یراق یرلردن کیلوب قارواچیلر ییک کوب. موزی ایشگی آلتندہ رت کوتلر. کوکن توشکان تیرر تاشلرننگ سان جهنتدن اوتجسی و زورلق جهنتدن برنجی دیب، پرافیسور طرفندن تانلغان.

عطائت بهالدین.

ولادی واستوق. ۱۰ نوایر. ۱۹۱۶.

عبرتی سوزلر:

سفاهتنگ برگنه تورلیسی ده اورتا مکتبلر ده ایکی بالا او قوتودن آرتق مصرفه حاجتلی بولور.

عقلی کشیلر باشقه لرغہ کیلگان فلاکتلردن عبرت آلورلر. اما جوله لرلر اوز باشلرینه کیلگان فلاکتلردن ده عبرت آلابمازار.

قورغاشدن آلتون یاساو یولینی ازلهب یوروجیلر بار. حالبوکه بو بیک ییگل اش: مالنی طوتا بلورگه کنه کیردک؛ طوتا بلوجیلرنگ قورغاشلری هر وقت آلتون غه آیله نوب طورادر.

انسانلرننگ یاراتلورلردن مقصود اولوکنه بولسه ایدی، مونگ ایچون دنیاغه کیلوگه حاجت بولماز بلکه آنالرننگ قارنلرندہ وقت اوله لرلر ایدی. بلکه آندن مقصود دنیاغه طورویاخشلی برله یاماتی کورو و شونلر قارشوسنده اوزینی طوتا بلو ایچون یاراتله شلردر.

شیکر، تشرنی بوزغانی قیلندن مدانهده کوگلرنی بوزادر.

چاره سی یوق اش ایچون قایغورده معنا یوق.

علم کلام حقننده بر مدرس برله مناظره

سمرقند علماسندن بر انصافی ذات شریفنگ درسنده بولغان ایدم. درسدن صولک جنابلی ایله آرامزده شویله مکالمه جاری بولدی: بن - افندم؛ معلوم عالیگر درکه علم کلامنی تألیفدن غایه (جمیع علما محققین نك اتفاق ایله) مقلد مؤمنلرنگ صحیح اعتقادلرینه شک و تردد کلمه سون اوچون، شبهه صالحی بو مذهبلرنگ شبهلرین قایتارمقدر. یوقسه اول علم کلام واسطه سی برله هیچ کیمسه که اعتقادات اسلامییه اوگر تمک ممکن توگل، بوش مقصود هم توگل. شونک اوچونده علم کلام اوگر تمک بولغان کشینک فوق العاده اوتکن، عالم، متقی، علم کلام برله نیقدر اوغراشیده اعتقادینه ذره قدرلی ده خلل کیلودن خوفسزک متیقن بولمق شرط ایتلمشدر. ائیدی طلبه که علم کلام او قوتووگرنی «اعتقادات صحیحیه اسلامییه نی» اورناشدرو اوچوندر دیب اویلا رغه اورن یوق. بس طلبه ک کوکینه اعتقادات اسلامییه صحیحیه نی، نرسه او قوتوب، نیندی طریق برله اورناشدراسز، دیدم.

عالم - علم کلامه باشلامازدن الک، شش کلمات ایمان (کلمه طیبیه - شهادة - توحید - تمجید - استغفار - رد الکفر) واسطه سی برله اعتقاداتنی اورناشدرامزده، صوگره کلامه باشلاتامز دیدی.

بن - بو کلمات مبارکه نك عبارات صحیحیه سن درست او قوناسز، هر بر کلمه نی کند لسانگرنی ترجمه ایتوب مفهومات صحیحیه سین درست ایتوب آ کللاتاسز، بومی؟ موندن بو کلمه لرنگ مضمونلرین اعتقاد برده لازم توگل، بو قدرلی نی بر نصرانی یا که یهودی، مجوسی بیله او قور و آ کللارهم آ کللاتا بلور، اعتقاد، ینه باشقه، دیدم.

عالم - بز بو قدر نی اوگر نکاچ ائته مز: بو مضمونلرینی اعتقاد ایتمگان کشی بر باد بولوب دنیا و آخرت ابد الابد هلاک بولا، بنا علیه مونلارنی اعتقاد اوچون دائما الله تعالی دن یاردم تلاب، نهایت طاقتگرنی صرف ایتمک لازمدر، یوقسه هلاکت مقرر دردیمز دیدی.

بن - یوردیغگر تقریرلرینی طکلاب آ کللان طلبه حقیقتاً اوزینک هلاکندن قورقوب نهایت وسع سینده صرف ایتار. لکن همان اعتقاد لازم توگل، اول ینه باشقه، دیدم.

عالم - شمدی افندم؛ وسع مزده بارین صرف ایتدک، اعتقاد ایتدروب ایتدروماو الله تعالی غه مفوض، آرتق عندالله مسئولیتدن قوتولامز چونکه لازمزنی ادا ایتدک، دیدی.

بن - افندم: عضو ایده سز. لازمگرنی ادا ایتمادگر؟ عندالله و عند الناس مسئولیتدن قوتولمادگر؟ چونکه بو تعلیم هم باشقه صناعتلر کبک بر صناعت بولغانغه مونگ هم اوزینه مخصوص قانون و ناموسلری باردرکه آنلرنی بلوب عمل که قویغان انسانلر طلبه لرینک ۱۰۰ ده ۷۰ یکه تله گان نرسه لرین (حتی باطل بولسه ده) اعتقاد ایتدروه آلار. و شولای ایتوب تربیه کرده لرین اوزلری تله گان قلب غه صالحلر. یعنی سیاسیلر، عالملر، روحانیلر، محاسبلر، مزارعلر، تاجرلر، صنعتشناسلر، والحاصل طورمش اوچون کیره کلی انسانلرنگ هر نوع سین یاصاب طورالر. بودیدکم انسانلر کوز آلدگرده اوزلرینک کیره کلی کشیلر بیتشدر اوچون انسان فابریقلاری (تعلیم خانلر) آچو بلانگنه اکتفا ایتمه یوب باشقه تورلو حیوان و نبات ومعدن فابریقلاری آچدیلر. بونلر بو تعلیمخانه لرده بو حیوانات، نباتات، معادنک اسرار و قانونلر درس ایتوب اوگر ندیلرده مونی اوزلرینه فائده لی ره وشچه استخدام ایتارکه اقتدار کسب ایتدیلر. ائیدی سز و بز مونک نتیجه لرین کورهمز: انسانلرنی حیوانلر (قویلر) کبی تله گان بیرلرینه قولاب یوروتلر اولمکه بولسه ده آلوب بارا آلار. حشرانتک ایبک وحشیسی بولغان کوسی و تجقانلر دن اوزلری تله گان اشلرین اشله تلر. طوپراق و طاشلردن طاوولر، و طاودن بنالر یاصیلر، قوشلر اوتنه آلی طورغان طاوولرنی تیشوب تیمریول قطارلرین یورکوزلر. صونک اوزندن الله نیچه آط قوتی کوچلر آلوب شول کوچلری بله صونی یارغالاب و تیشکاله ب اوستوندن و آستندن یوریلر، هواک اسرار و قانونلرین ضبط ایتولری آرقاسنده کوز آچوب یومغانچه ثلله نیچه شهرلرنی هلاک ایته طورغان یاشن (ایلیکتربک) نی قولغه آلوب بیر استینه (قویوغا) صالوب بیاره لر یاشن بلهن بیرنگ بر یاغندن ایکنجی یاغنه خیرلر یورگوزب آنی اوزلرینک یوموشلری اوچون بر بالا کبک استخدام ایتلر. کوز آلدمزده طبیعتک شول قدر اسرارین بلوب آ گ استیلا ایتکان انسانلرنی کورگان حالده آلدمزغه کیلوب تتی چانی کوزی قولاغی بلهن تمام متوجه بولوب «تقصیر! شول نرسه لرنگ اعتقادین اوگره تووگرنی اوتته من» دیگان سلامت استعدادلی یاش طلبه لرنگ یوزده ۲ - ۳ یکه بیله شونی اوگرته آماغان، مسئول (شوننگ عهده سین التزام ایتکان) کشی، عندالله و عند الناس نیچک معذور بولسون؟ البته بولمازا، دیدم. «تفویض الی الله» ایسه قولدن کیلگان اسباب نك کلسینه نشبث بعدنده گنه صحیح بلکه واجب بولادر، مادام که قولگزدن کیلمی «قولمزدن کیلمی» دیب اعلانگر بعدنده اورتی ایکنجی لر که بیرسه گرگنه مسئولیتدن قوتولاسز، دیدم.

دینی تربیه و تعلیم مسئله‌سی

دین درسری ص. بیکبولاط اثری.

(باشی ۲۳ نچی عددده)

یاوروپانگ بیوک پیداغوغلری دینی تربیه و تعلیم‌گه باشلانگ وقتی حقنده زور اختلافلرغه مبتالدر. ژان ژاق روسو طرفدارلری کبی بعضر دین تعلیمنه ۱۳-۱۴ یاش طولمیچه باشلارغه یارامی دیبده دعوا ایتلر؛ آلارغه قارشیلر خصوصاً والته یگرهک روحانیلر دین تربیه‌سنه بیک ایرته حتی بیشکدن باشلارغه کیرهک دیلر. موندن باشقه دین تربیه‌سنی عائله‌می، مکتبمی، عبادتخانه‌می ادا ایترگه تیوشلگی حقنده نزع قیلشار. فقط هر حالده دینی تربیه‌گه عائله‌گ، آتا-آنانگ کوبرهک تاثیر ایتوینی وعموماً تربیه‌ده بولارنک نفوذی آلدی یورگانی اعتبارغه آلب تربیه‌نک باشقه یاقلرنده‌غی کبک دینی تربیه‌نی‌ده کوبرهک عائله اوسته یوکلونوی تیوشلی طابالر. بو خصوصلرده بزنگ اسلام علماسی‌ده تورلی سوزلر سویله‌گانلر؛ آلارنک‌ده قایسیلری دینی تربیه‌گه بیک ایرته حتی آنا قارندن باشلارغه تیوشلگی سویله‌گانلر بونگ اوچونده آنانگ یوکللی حالده تقوا، دیندار، دینی حیسانلی بولوینی لازم طابانلر. بعض عالملر، مثلاً طبری، ییدی یاشکه‌یتو ایله ایمان‌ستدلالی اوبره‌تونوی لازم کورگان وبالغ بولغانده ایمان‌ستدلالیگه ایبه بولماغانلرنک قان ومالترینی حلالیگه صاناغان؛ اشعریه طائفه‌سی ایسه بالغ بولغانچی ایمان‌ستدلالی‌نی لازم کورمه‌گانلر. دینی تربیه و تعلیم‌نی‌ده کوبرهک آتا-آنانگ فرضی ایتوب صاناغانلر. ذاتاً پیغمبرمز حضرتلری‌ده آتا-آنانگ بالارغه دینی یاقدن ایتکان تأثیرلرینی آکلاتور اوچون «بالادین فطری ایله طوغار فقط آتا-آناسی آنی مجوسی، یهودی، نصرانی قیلور» دیمشدر.

شولایچه دینی تربیه و تعلیم حقنده تورلی اختلافلر، کوب تورلی نظریه‌لر باردر. سوکئی وقتلرده ایسه کوبدن توگلگنه بیان ایتلگان تجربه ییمشلی بولغان حقیقتلر میدانغه حقدیلر. بولارنک بیان ایتولری و طارالولری یا کئی بولغانغه کوره‌ئلیگه بولار تفصیل ایتلمه‌گانلر و عملگه قویلوب یتیمه‌گانلر. شاید تجربی پیداغوغیه‌نک

نوری آستنده حساب، تل، رسم کبی علملرنک اصول تعلیملری شاه‌نگان کبی دین درسلرنک‌ده بروقت یا کئی اساسقه بنا قیلنغان اصول تعلیملری میدانغه چغار. فقط حاضرگه ئه‌لی همانده آرتق اختلافی اصوللر برله بولسه‌ده دینی تربیه و تعلیمگه اهمیت بیرلر؛ مکتبلرنی بولاردن آزاد ایتمه‌گان کبک عائله‌لرنی‌ده بو حقده مسئولیتسز صانامیلر. واقعه‌ده بو طلب و دعوالرنی عملگه قویبده‌ده طرشلق کورسه‌نگان ملتلر، مثلاً اینگیلزلر، دنیا احوالینگ باشقه‌لرنده‌ده کوچلیره‌ک و اوز طلب و دعوالرینه ایرشوجیره‌ک بولوب طابالار.

ایندی اوزمزه‌گه کیلسه‌ک بو مسئله بزنگ اوچونده «آورو» در. فقط، مع‌الممنونیه، بزده بو مسئله‌نک آورو بولووی برگنه یاقلی بولوب اولده پیداغوغیه یاغندن قاراغانده‌غنه‌در. بزده تورلی نظری بولغان پارتیه‌لر بولماغان کبی بولار بولغان تقدیرده‌ده هیچ بر یاقلی دینمزدن قورقو یوقدر و بولمایه‌چقدر: محترم پیغمبری مکارم اخلاقی تمام اوچون کیلگان دیندن فیاسوقلر و اخلاقچیلر قورقماغان کبی اساسی عدالتگه بنا ایتلگانگه آندن ساتسیالیستلرده اورکمه‌سلر. «وامر هم شوری ینهم» قاعده‌سی دستور طونلغان اسلامیتدن‌ده موقراتلرده خوفله‌نمه‌سلر. منه شونگ اوچونده بزنگ اسلام دین مبینی اخلاقی، سیاسی، علمی، اداری و ملکی، اجتماعی جهتلردن هیچ بر تورلی «آورو مسئله» طوغدررغه ممکن توگلدر.

آورولق اسلام دیننه نسبتاً آنی بالارغه تعلیم ایتو یاغندن‌غنه کیلورگه ممکندر. لکن شونگ ایله برابر دینی تربیه مسئله‌سی، باشقه‌چده‌ده باشندن آباق آورو مسئله‌لر اچنده غرق بولغان بزنگ اوچون، برگنه یاقلی خسته‌لق بولسه‌ده دواسی مشکل بر «آورو» در؛ چونکه بزده حاضرگه آندی خسته‌لقرغه مخصوص یتیشکان طیبیلر یوقدر.

دینمزه‌گه قارشلی بولغان اخلاص و محبت‌مزننی اعتبارغه آلمان‌ده، اکرده دینی تربیه‌نگ اهمیت بارلغینی‌ده آکلایغان فرض ایتلمه‌ک، بزگه بو مسئله حقنده موگا قدرلی بیک کوب اشله‌رگه کیرهک ایدی‌ده لکن بو حاصل بولمادی. چونکه بزنگ علما صبی، ترقی یاغندن آورو بولغانغه کشی یتیمه‌گندن، باشقارنک ازندن باشقه مستقل یوری آلیمز. بزنی تربیه ایتوب صیلقدن چغاررغه یاراقلی اوزمزنک آتا مریلرمز آزلق ایتکان کبک، آورولرمزدن بزنی قوتقاررغه طرشقان عائله طیبیلری‌ده یوقلق کورسه‌نلر. شونگ اوچون‌ده بز بو کونگه چاقلی عمومی قاعده‌لرنی دینی، ملی، علمی، مصالحتمزه‌گه موافق اوله‌رق خصوصی حالرگه تطبیق ایتوب فایده‌لانو استعدادینی کورسه‌تورگه بولدره آلمادق. ئه‌لی همانده

ایتهرکه وطرشورغه هم بو اشلمز وقتنده غایت احتیاطی وصاق بولورغه لازمدر. دین مسئلهسی ایله دینی تربیه و تعلیم غایت نیچکدر؛ بناعلیه بو طوغریلرده تاغی ده آرتقراق صاق بولو لازمدر.

یاوروپانک بیوک متفکر وپیداغوغلرندن بعضلری مدنیت نی ده باشقه ملتلردن آلو واقتباس ایتونی قورقنچدن سلامت توگل دیب کورسه تهلر هم بو حقده بیک صاق بولورغه قوشار. چونکه بر ملتک طبیعتی، مزاجی، سجهسی و باشقلری بوتن ملتلر نکلندن بتونلی باشقه بولدیغندن باشقه تورلی مزاج، سجه... ثمره لری بولغان مدنیت، ادبیات، اخلاق و غیرلرده بوتن تورلی مزاجلرغه، سجه لرگه... موافق بولماس. بو حال ایسه صوگنی ملتتی، تقلید ایتکان ملتتی خراب و منقرض ایتودن باشقه خدمت ایتمهس. بو دعوالرنگ درستلگنی اثبات ایته چک دلیلر ایله تاریخ طولیدر. بو خصوصده اسلاملر ایله بزنگ تورک اقوامینک تاریخلرینی غنه دقت ایله خاطرلردن اوتکار گانده بیک قطعی دلیلر کوز آلدینه کیلورلر. عربلر نی، مسلمانلر نی خراب ایتکان خصوصلر دینی اختلافلر فلانلر توگل بلکده بر برینه بتونلی مخالف بولغان هندستان، ایران، عراق و مصر، یونان و روما مدنیتلرینگ آرتقراق بر مقیاسده وانتقادسزراق بر اصولده اولگیلرنگ آراسنه کیلوب کرویدر. احتمال که دینی اعتقادی اختلافلرغه کوبرهک اولشده شولار سبب بولغاندر.

اگرده مدنیت قبول ایتوده موندی قورقنچلی ودهشتلی نتیجه لرنگ حصولی ممکن بولسه اول حالده دینی وملی تربیه اصوللرینی عینا ویا اکثریاً قبول ایتوده بو قورقنچلر ودهشتلر تاغی ده آرتقراق بولورغه تیوشدر. بو نه یتلگانلرنگ درستلگنی قبول ایتهر اوچون اسرائیلیات برله اسلام عالمینگ نی چاقلی آغو- لاندقلرینی ایسکه آورغه ومونک سیلرینی کوز آلدینه کیتوررگه کیرهک. شولایوق ایران و هندستان محوسیتلرینگ نی یولده اسلامنی کرله دکلیرینی ده بلورگه کیرهک. منه بولارنگ سیلرینی تاریخ بزگه ایضاح ایتکاکچ بز خطانی آکلیمز بو خطانی قیلوچی اولگیلر مزگه ره نیچیمز؛ فقط، آلاز بو خطانی بله توروب و قصداً اشله دیلرمی؟ سؤالینی اوزمزگه بیررگه ومونک جوابنی ده اوزمز طابارغه تیوشلگنی اونوتامز؛ آلاز بو خطانی بلوب ویوری اشله دیلر بلکده آکسز تقلید وانتقادسز استفاده ایله اشله دیلر. صوگ بوتاریخی نتیجه لر بزگه نی بیرهلر؛ ماضینک تاریخی استقبالنک رهبری ودلیلدر؛ بناعلیه آلاز بزگه کیله چکنک بولنی کورسه تهلر.

بز بو معلوماتلردن استفاده ایتهرگه تلهسهک بابالرمزنگ

آکگر - آگلاماس باشقلرغه تقلید ایتودن بر قارش بولسون اوتنه آلمیمز و بو تقلیدلر مزده هم بولدقلی وموقیبتلی چفالیمیمز. باشقلرغه تقلید ایتهرگه یاراغان حاللر وخصوصلر بولسه ده بولار آزلقی یاغنی تشکیل ایتهلر و یاراماغان یا قده غیر کوبچیلک حاصل قیلارلر. دینی تربیه و تعلیم مسئلهسی ده، ملی تربیه و تعلیم کیک، باشقلرغه کوب تقلید ایتهرگه یاراماغان خصوصلردندر. بزنگ اوزمزدن آله صاناب تقلید ایته چکمز خاقلر خریستیان دیننده بولغان غریبلر در. اسلام دینی برله خریستیانلق هر ایکسی سماوی دینلردن بولسه لرده بولار ایکسی ده بر برینه باشقه دینلر بولدیغندن آرالرنده سالکلرینگ بر برینی... ایتهلک اساسی فرقلر بولودن باشقه عبادت اصوللر نده حتی اخلاقی قاعده لرده یله بیک زور آیرمالر بار. بولار ایسه دینی تربیه و تعلیم ده خریستیان بولماغان غریبلرگه تقلید ایتونی، بو حقده آلازدن اصول آلونی بزنگ اوچون بیک: بق جیتله شدره لر. هم شونلقدن ده بزده دین درسلی موگچه یاخشی بر یولغه صالحه آمادی. دین درسلی حقده، دینمز بر اوادیغندن بزنگ اوچون آلازغه تقلید ایتو بیگل بولغان، عثمانیلر ایله مصریلر ده بزگه یاخشی اورنه ککر کورسه ته آمادیلر. آلازده نعمت اسلام، نجاهة المکافین، رساله الزهدیه لری آرقاسنده بزده عبادت اسلامی، معلم العبادات، معلم الشریعه لری طوغدرتودن باشقه سنی اشلی آمادیلر. آلازنگ ده یا کئی یوللرن «تدریسات ابتدایه مجموعه سی» نده کورسه تکان بر نیچه اورنهک ونمونلرندن آریغه کیتمه دی. بز آلازده بولسه ده استفاده ایتهر ایدک؛ نیتهک «دین درسلی» نده صنعت الله افندینگ شول مذکور مجموعه نمونلرندن استفاده ایتکانی بر نیچی مرتبه اوک کوزگه بهرله در. دینی تربیه و تعلیم ده تقلید ایتو آور بولغانغه بر قارشده بولسا آله کیتمه دک دیمز؛ بو سوزمزی درستهرگه دلیل کیره کسه حساب، جغرافیا کیک مکتب درسلیرینه دقت ایتو کزنی اوتهم. بو طوغریلرده آزده بولسه آله کیتکانمزی کوروبزنگ دعوامزنگ درستلگنی اثبات ایتدر. توگل بولارغه حتی بز الفبامز واملامز، نی قدرلی قصورلی بولسه ده بو حقده ده یعنی اوقوب یازوده ده بر توگل بر نیچه یول صادق. فقط، موندده درسلر میلیه شورگه تیوشلی بولغان صابن کوب آورقلرغه اوچرادق. نهایت روس قرائت کتابلرینی، حتی گرامماتیکلرینی، ترجمه ایتو برله گنه تانارغه تانار تلی، ملی تل اویره تو بولمایه چغنی آکلی یازوب قالدق.

بزگه شوندی حاللر نی اعتبارغه آلفانده تلی هر بر تورلی خصوصلر مزده، خصوصاً دینی تربیه و تعلیم ده، نیندی ده بولسه بر آزغنه توزوکرهک بولغه کرو اوچون بیک نق واوزاق اجتهاد

اشعار:

ترجیع بند مسدس

فہم ، عرفان ، صبر ، کتمان ہم قرارم قالمدی (۱)

طاقتم بتدی مینم ایندی چدارم قالمدی

نیت ، فکر مچہ دنیاہ تورارم قالمدی

تیک یاشیم بر معناسز-الفت قیلارم قالمدی

تعجیز ایندی ایچ ناز نینم ناز ، ہجری (۲) الغیث !

(یاردم بیرگز !)

تأثیر ایندی ایچ اول مانورنگ درد ، عشقی الغیث

•••

هیچ کشی بو دنیاہ مین کبی مفتون اولماسون !

مفتون اولسده مینم دیک دوچار فرقت اولماسون !

محبوبهك وارایسه ده ظالمه ، خونخوار اولماسون . (قان ایچوجی)

نازلی اولسه اولسون-أما افراط نازلی اولماسون !

تعجیز ایندی ایچ ناز نینم ناز ، ہجری الغیث !

تأثیر ایندی ایچ اول مانورنگ درد عشقی الغیث

•••

محبوبہم محبوبہ اولمز قارشیمہ اولظرمہسہ

کو کلمی جذب ایدوب اول نازی ایله اولترمہسہ

سوزلرنده تورماغانچون کو کلمی راضی ایتمہسہ

هیچده جوهر پی اولا آماز قیمت وقدرم بلمہسہ

تعجیز ایندی ایچ ناز نینم ناز ، ہجری الغیث !

تأثیر ایندی ایچ اول مانورنگ درد ، عشقی الغیث !

•••

نی عجبدر دلبرك عشقن طویام مین بیک لذید؟! (تملی)

باشقہ لرغہ باشقہ تملی مینمچہ دیدار بیک لذید

ملك ، ملكت ، جاد تملی أماده دلبر بیک لذید

تابمادم مین دنیاہ یاقوت دابردیک لذید

تعجیز ایندی ایچ ناز نینم ناز ، ہجری الغیث !

تأثیر ایندی ایچ اول ، مانورنگ درد ، عشقی الغیث !

•••

(۱) کتان - بو اورنده عشقنی یاشرمک .

(۲) ہجر- محبوبہ نك تاشلاب . کیتوی یا کہ کیلمای یورووی .

خطالرینی یا کیدن تکرارلاب امت وملتنی بتونلی انقراضه اوستره رگہ
تلمہسہك اول وقت تقلید واقبتاسنی آز ، ایجاد واختراعنی کوبرهك
قیلورغہ بورچلیمز . بناءعلیه یا کئی زمانده ، یا کئی اصوللر قبول
واقبتاس ایتمز دیب یا کئی اصوللر برله آلدانوب ملتیت ودینمزنگ
وبناءعلیه وجودمزنگ هلاک ومنقرض بولماوینہ طرشمق عالملمزنگ ،
ادیلرمنزنگ ، خصوصاً پیداغوغلرمنزنگ بورچیدر .

شونیدہ بلورگہ کبرهك: بوزماندهغی آلدانولر ، سرایتلہ نولر
اولگی زماندهغی کبک کوبسنچہ آورو ایتوبگنہ قالدرمیار بلکہده
سرایتله نکان ملتیتی بتونلی اولتره لر . ایندی صوگ نی اشلہرگہ !
اوزمز اوچون اوزمز اشلہرگہ ! اما هیچ بر تورلی صورتده بر
توقناوسز حرکتسز خیرچی بولوب طورماسقہ یا کہ گل گنہ
شولارنقنی جاباتاسی ، چلقاوی ایله اوغرلاب طورماسقہ . بواشلرنی
کملر اشلہرگہ تیوشلی صوگ ؟ بولارنی طوغان مریلر ، طوغان
طیبیلر ، مزاجمزننی ، طبیعتمزننی ، سچیہمزننی وبتون خصوصیتلرمننی
آگلانغان طوغان وملی مریلر ، وطیبیلر ! یوقسہ ایوانتی بودارو
ایله دارولادیلر دیب عبداللہنی ده شونگ ایله دارولاب اولتوروجی
صوقر تقلیدچی طیبیلر توگلددر . بزگہ یاراقلی مریلر وطیبیلر ایسہ
اوزمزدن چفارغہ تیوشدر ومکنددر . مونگ اوچونده ایگ ٹلک
وظیفہ لرمزننی آگلارغہ وموندن صوکرده شولارنی اوتہر اوچون
یلننی باغلاب اشلہرگہ بووقتلرده ده ثباتلی بولورغہ ، یوقسہ-کتودن
آیرلغان قوی کبی-آندہ موندہ مسلکدن مسلککہ چابوب یورمہسکہ
تیرشدر .

شولای طوغانلر! مسئلہ مشکل ، وظیفہ چیتن ، آگلانغان بوق
اشلہگان کورنمی ؛ آک کیرہك ، اجتهاد کیرہك . عزم و اخلاص کیرہك ! ..
معلم رحیم جان آتنا بایوف . طروبسکی «مدرسه رسولیه» .

مطبوع اثرلر

حکمت طبیعیہ . اورتا درجہده فن اوقولا طورغان مسلمان
مدرسه لرنده درسلك بولور ایچون تالیف ایتولگان بر اثردر .
مؤلفی «اوقا» ده «مدرسه عثمانیہ» ده علوم طبیعیہ معلمی عبداللہ
شناسی افندی بولوب ناشری «ورثہ حسینیہ» کتبخانہ سیدر .
مندرجہسی میخانیک ، تاوش و جلیلق بحثلرندن عبارت بولوب
۲۰۸ رسم بار .

۱۶۰ ییتدن آرتق بولغان بو اثرنگ اوستینہ قولبلغان حق
۱ صوم ۵۰ تین . هر بر مشهور کتابچیلرده ساتلسہ کیرہك .
ناشرلرنگ آدرسلی ن-цы Уфа, Книжный магаз. Ш. Хусаинова.

بو كوزلنك التفاتى «مطلوب اعلا» مدر مينم
مين آنك بر يالچيسى اول كويا مولامدر مينم
دلبرمنك بو قدر نازى هلاكدر مينم
ليكن استاذم دعاسى «حرز امان» مدر مينم (سلامتلك كرپوستى)
تعجيز ايندى ايچ ناز نينم ناز، هجرى الغياث
تأثير ايندى ايچ اول ماتورنك درد، عشقى الغياث

محبوبه محبوبه اولور عشقكنى حرمت قيسه اول،
عشقدن ايزلگانكده حالكنى كيلوب بلسه اول،
اوزيگا ناز ايتسهده فضليگا قيمت قويسه اول،
وعده ويرديكى وقتده بى تخلف كيلسه اول
تعجيز ايندى ايچ ناز نينم ناز، هجرى الغياث!
تأثير ايندى ايچ ماتورنك درد، عشقى الغياث

بو كوزل عشقى آخر مينى خراب ايدر ميكان؟
هيچده تخريب ايتى بلهكه بختيار ايدر ميكان؟
شعر، نظم قوتن نهله زياد ايدر ميكان؟
دشمنمنى كويدروب اوزمنى شاد ايدر ميكان؟
تعجيز ايندى ايچ ناز نينم ناز، هجرى الغياث!
تأثير ايندى ايچ اول ماتورنك درد، طشقى الغياث!
دردناك.

هجرت

مولد رسول

(ولى نعمت پدرم حضرتلرينه باغشلمين)

اتها بيرمك ايچون، كفر، ضلاله هم ختام
آچدى صدف، چقدى آندان، توغدى بر دريى بها
اتها بيرمك ايچون، اصنامه هم شرکه؛ تمام
ايسدى، عرب صحراسندن بر معطر، ریح صبا
يا رسول! امت بو کون؛ ايسترسنگ، عيدك ايله:
شاد خرم بولسون آنلر هم سلام ايتسون، سگا.

توغدى، مکه که قوباش عادتده گيدن ياقطرب

برالهى نور بو کون ايندى کعبه نى: جلا
يرگه قابلانغان؛ کورب، راهب، کاهنلر بوتلرين:
ديديلر «توغدى بو کون. هيچ شبهه-ز اول مصطفى»
يا رسول امت بو کون؛ ايسترسنگ عيدك ايله:
شاد خرم بولسون آنلر هم سلام ايتسون، سگا.

بيرام ايتديلر، فرشتهلر؛ تولوب بو ير يوزى
تبريك ايدب، آمنه نى ايتديلر كويا: صدا
توغدى بو کون، ير يوزيه اللهك زور ايلچيسى
اول الهى نور؛ تجلى ايتدى؛ ياقطردى سما
يا رسول امت بو کون؛ ايسترسنگ عيدك ايله:
شاد خرم بولسون آنلر هم سلام ايتسون؛ سگا.

بلدى کاهنلرده بر کون، اللهنك بو نعمتن
تورات، انجيل ايله وعده؛ قيلغان ايدى اول خدا
«كاشکه بزلر؛ يتشه آلساق ابدك آنك كوينه»
ديديلر «هيچ شبهه-ز بولسون، آگا جانلر فدا» (*)
يا رسول امت بو کون؛ ايسترسنگ عيدك ايله:
شاد خرم بولسون آنلر هم سلام ايتسون، سگا.

يغلب ايوان كسرانك، برجلرى تمام
كويا: ظاهر اولدى كوكدن ايندى، فرسه بر قضا
ايندى كوكدن؛ عيد ايدب اول رسولك حقيبه
تولدى، مکه که ملائك. نور ايله تولدى، فضا
يا رسول امت بو کون؛ ايسترسنگ عيدك ايله:
شاد خرم بولسون آنلر هم سلام ايتسون سگا.

امتگه يا رسول! بر مقدس عيد بو کون
اويله عيددر سانکه: باشقه عيد آگا بولسون بها
مولدك بو محترم بر؛ کون ايكان بو امته:
ياد ايدب، مدحک «خير» هم ايله سن حقن ادا.
يا رسول امت بو کون؛ ايسترسنگ عيدك ايله:
شاد خرم بولسون آنلر هم سلام ايتسون سگا.
عبد الخير عبد الايف. «تاشکنده».

(*) ثم انطلقت بي الى و رقة بن ابى نوفل وهو ابن عمها وكان قد تصبر و قرأ الكتب و سمع من اهل التوراة و الانجيل فقالت (خديجه) اسمع من ابن اخيك فدالتى فاخبرته خبرى فقال هذا الناموس الذى انزل على موسى بن عمران ليتنى كنت حياجن يخرجك قومك قلت امخرجى هم قال نعم انه لم يجيء احد بمثل ما جئت به الاعودى ولئن ادركنى يومك لانصرتك نصر مؤزرا (تاريخ ابن الاثير جلد ۲ صحيفه ۲۱)

تېگرسه، سوکسه، تحقیر ایتسه، اول كشي بيك زور كنهانلى بولوب اورنى جهنمده بولور» ديگان.

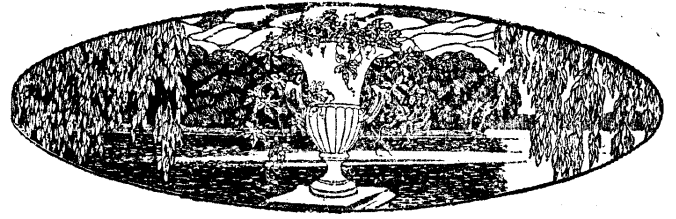
توركرنك نسل باشلقلى توقسان ايكي بولوب، همسى ده «قحافة» دن نارالغانلر: «سالاي قاباي بن تولاش بابا بن سلطان جلال الدين بن سلطان صفا بن قاي يوز بن سلطان ابو الفيض بن سلطان حافظ بن سلطان ديلدار بن محمد بن ابى بكر بن قحافة».

سالاي قاباي وقتنده مملكتده بيك طنجلق بولغان. توقسان ايكي نسل باشلقلى بيك باي بولوب، قويلرى حيوانلىرى بيك كوب بولغان. بربرسينگ مالن آيرا آلمالغانلر. شول وقت بولار اوز آرا كيگاشوب، اوزلرینه مخصوص تامغا ياصاب، هر برسى اوزينك مالينه باسقان. شول كوندن باشلاب توركر توقسان ايكي اروغه بولنگانلر.

تامغا هم (۲) اورولرنك اسملىرى: مينغ، يوز، قرق، اونغ، اونغ چيت، جلاير، قوگفرات، آچين، آرغين، قيجاق، چاقاق، قرغز، قازاق، قالماق، قارلوق، بولاق، ثمرجيق، قاناغان، كيهچى، كينگيس، بوراق، اوراي، كييات، خطاي، قانغلى، اوغوز، چوبرلان، توتچى، نيگوز، اورتاچى، فولانچى، چيبوت، چاچكويوت، يياوت، اوگوت، آرلاي، كيريت، اونغ اوت، بورقوت، تانغيت، ماتغيت، آلاوت، مش ميركيت، قلان، اونكلان، قارى عرب، آيلاجى، چوبورغان قيشايق، كداي، توركن، دورمن، قين تامر، رامادان، ميشين، اوسون، برابى حافظ، اوبورجى، جورات، تاتار، يورغا، ناباش، چاغير، سولاوس، توباي، تلهوك، دارى، ساتكيات، قيرين، شرين، كورلا اب، باغلان، جامباي، اويرات، چيگيز، اويغور، آغار، يابوتارغين، قاخت، ماجر، قوچاليق، ساوران، باخرين، هم بوگا باشقهلر.

توقسان ايكي اوزبهكدن چقغان پير وايشانلر: قاسم شيخنك پيرى ايشان عزيزان، مونگ پيرى ايشان عبدالرفع، مونگ پيرى حسن شيخ، مونگ پيرى ايشان ميرزا على شيخ، مونگ پيرى شيخ قوغانى، مونگ پيرى قاسم شيخ عزيزان، مونگ پيرى ايشان جمال الدين شيخ، مونگ پيرى معروف شيخ، مونگ پيرى ايل آمان شيخ، مونگ پيرى صدر بابا، مونگ پيرى آي خواجه ايشان لقبى زهنگى بابا، مونگ پيرى حكيم آتا، مونگ پيرى حضرت

(۲) تامغالار، اورولار توروسنده Живая Старина ژورنالينك ۱۸۸۴ نچى يلدە چققان ۳-۴ نچى جلدلرندە آريستف نك مقاله سن همده گروديكوف نك «قرغز، قارا قرغز» اسملى كتابن قاراگري. Извѣст. об. Ар. X. Исп. и этног. при Имп. Каз. унив. تامغا نك كاتانف نك تامغا. ۱۴ نچى جلدندە مقاله سن. этног. обоз. ژورنالندە خاروزين نك استاتيه سن قاراگري. ۱. د.

اوز بلكرنك نسبي حقنده

(خلق آراسنده حكايه)

(ابو بكر افندى ديويوف نك اتناگرافيه كه عائد اثرلرندن)

كوبا ابن مسعود حضرتلى يغمبرمزدن صورالغان: «اوزبهكلر قايدن چققان، نيندى نسلدن؟» ديب. يغمبرمز: «آلار اوزغام يغمبردن نارالغانلر، اوزغام يغمبر ايسه عمريا يغمبردن، عمريا طالوت دن، طالوت يهوديدن، يهودى يعقوب دن، يعقوب اسحاق دن، اسحاق ابراهيم يغمبردن.» ديگان بولا.

ابراهيم يغمبرنك بالاسى بولماغان، خدادن صورالغان، الله تعالى قبول ايتوب ايكي اوغول يرگان، ۱۳۰ ياشنده بولغان «بى بى ساره» اسملى خاتونتدن اسحاق يغمبر، «بى بى هاجر» اسملى خاتونتدن اسماعيل يغمبر دنياغه كيلگان. اوزبهكلر اسحاق يغمبردن نارالغان بولغاچ، آياغندن بى بى ساره كه توتاشلر. اسماعيل يغمبرنك نسلندن بزنگ يغمبر كيلگان. بر روايت كه فاراغانده اوز بلكر اسحاق يغمبردن نارالسه ده، ايكنجى بر روايت شولاي دى: «يغمبرمز احد تاونده مشركر بلن صوغشقان وقتده مسلمانلر آز وكافرلر كوب بولغان. مسلمانلر آبراشوب نيشلر كه بلمه كانلر. نهق شول وقت شرق طرفدن نينديدر بر خلق كيلوب مسلمانلرغه قوشلغانلر. يغمبرمز بيك شادلانوب «اضر بهم» ديب قچقرغان. بوخلق عربجه سوزنى آكلاماغانلر. يغمبرمز بولارنك آكلاماغان سيزوب، تاجيك چه «بز نيد» ديب قچقرغان. مونى ده آكلاماغاچ، يغمبرمز حضرت ابو بكر دن بوخلق توغروسنده صورالغان. ابو بكر نيتكان: «بولر توركستان دن كيلگان توركلر (۱) نسللىرى، براق بابالارى مينم آتام «قحافة» كه كيلوب توتاشه.» ديگان. شوندى صولك يغمبرمز بولارغه توركى تل بلن سويله گان. توركرنك صوغشقه قاتشوي بلن كافرلر آرتى آلدينه فاراماسدن قاچقانلر. شول كوندن آلوب اسلام دينى اطرافقه تارالا باشلانغان. يغمبرمز نيتكان: «بولار مينم «عصام» بولار، كنده كم بولارغه تل

(۱) بوداگوف اصلووارنده: «تورك سوزى وحشى، برتقچ معنى سفده، شونك اوچونده عثمانلى توركلرى اول اسم بلن آتالودن قاجالار، اوزلرینه عثمانلى اسمن يرهلر، поэзия ده تورك سوزى عاشق ماتور بگت معنى سنده» دى. ۱. د.

خواجہ احمد یسوی، مونگ پیری حضرت خواجہ یوسف ہمدانی، مونگ پیری حضرت خواجہ ابوالحسن قارہ خانی، مونگ پیری حضرت سلطان بایزید بسطامی، مونگ پیری امام جعفر الصادق، مونگ پیری سلمان فارسی، مونگ پیری حضرت ابوبکر الصدیق، مونگ پیری رسول اکرم محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم.

اوزبہ کلردن چققان اولیایر ہم آلا رنگ اورولری: «حضرت شیخ مصلح الدین خجندی قاتاغان اورووندن، قادر بیردی شیخ جلایر اورووندن، قولایم شیخ دورماندن، بابا توکلک شیخ مونرات اورووندن، آق بورا آتا قاقلی لردن، باخشیش آتا قچاقلردن، حضرت بہالدین کیریت، چغیر آتا جولغونلق اورووندن، ایل بابا رامادان دن، مصر علی شیخ الجین اورووندن، آخون عزیز کیرایت دن. یکان شیخ قاتاغان اورووندن، باراموق شیخ قاراقالفاق دن، مانوی شیخ قوگرات دن، جیلجیر آتا اویسون دن، قورقوت آتا سیرگلی دن، یامغورچی آتا اویراک اورووندن، چلقچی آتا حضرت اسحاق بابانگ چوپانی بولغان، نایمان اورووندن، آق تونلق آتا مینغ اورووندن، آق نایلاق آتا یوزلردن، جمال الدین شیخ آرغین اورووندن، جلاغان آتا کیرای دن، جونسز آتا کپیات اورووندن بولغان.

مذکور اوزبک اورولری ہمہ سی دە ابراہیم پیغمبرگہ باروب توتاشلر. شول نسلدن کیلگن پیغمبرلر باشدہ عرب تلندہ سویلہ شکانلر. باشقلری سلطان بولغاج، عجم تلندہ، صوکلندن دە تورک تلندہ سویلہ شکاج، «تورک» دیب آتالغانلار. توقسان ایکی اوروغہ جیتکاج، تورکی تلی بلن سویلہب قازاق (۱) دیب آتالغانلر.

(۱) قازاق سوزینک معنی سی بو کونگہ قدر قطعی، رەوشدہ ایضاح ایتلمہ گان. بعضیلر: «آق قاز» معنی سندن بولغان «قازاق دن آلتان دیلر. ملا قوبای توق قولاطف «غازی حق» دن آلتان دی بوداگوف اصلووارندہ: «حر، سرسری تالاجی» معنی سندن دی. آوگوست میوللر اوزینک یازغان اسلام تاریخندہ: تورکلرنی ایکیگہ بولہ: شرقی، غربی گہ. قازاق بلن قرغزنی شرقی تورکلرگہ کرتہ. وامبری بخارا تاریخندہ، «ہیتہ:» قازاقلارک ماورالنہردہ مستقل خلق بولوب تانلووی سلطان «توگل» وقتندہ. دی. سلطان توکل مہسکو خانلردن فیدورغہ ایچیلر ییارگان. گوین اسملی بر روس «ابوان گروزنی» گہ قازاقلارنک ییک کوچلی ایکانن یازا. قازاقلار اول وقتدہ تاشکند بلن صوغشوب تورغان بولغان. شورنس اسملی براو اوزینک *Краткое народоуѣденіе* اسملی اثرندہ قرغزلرنی اوزبہ کلردن آیرا، ہر ایکسیدہ تورک اورولری، قرغزلر اوزلرن اوزبک ہم تورک دیب اٹیلار دی. ۱. د.

قازاق توقسان ایکی اورونگ برسی، بزنگ تورکستان قازاقلری ہمہ سی دە اوزلرن «روم» شہری طرفندن کیلگن دیب بلہلر. ییک ایسکی وقتلردہ قازاقلار باشقہ بر دیندہ بولغانلار. آلا ردن توقسان ایکی کشی کیلوب پیغمبرمز حضورندہ اسلامیتنی قبول ایتکانلر. شوننگ ایچوندہ پیغمبرمز آلا رغہ «غازی حق ہم اوزی کیلدی، اوزی کیلدی، اوز ییک» دیب اسم بیرگان. صوکلندن غازی حق اسمی اوزگار تیلوب «قازاق» دیب تعمیم ایتلکان. پیغمبرمز ننگ اوزی کیلدی اوزی ییک دیب نہ توتووندن «اوزبک» اسمی بلن مشہور بولوب کیتکان. احمد سردار. «تاشکند».

سُورَا: ابو بکر میرزا دیوا یوف جنابلری بو مقالہ نی تاریخی خبر ایتوب ہمہ دە درستلگنہ کیل بولوب توکل بلکہ اوزبہ کلر آراسندہ سویلہ نہ طورغان حکایتلردن بر حکایت ایتوب گنہ یازادر. موندی حکایتلردہ درست سوزلردہ، درست توکلردہ کوب بولورغہ ممکن.

متنوعہ

شرق خلقارینک موزہ خانہ سی. قازان شہرندہ مستشرق کاتانوف، قازان دوخاونی آقادیمیہ سی کتبخانہ سینک بر شعبہ سندنہ مشرق خلقارینک (تورکلردہ شوندہ کرہلر) تاریخی، ملی ودینی نرسہلرنی ہمہ حاضرگی طورمشلرینہ مناسبلی اسبابلرنی حیوب موزہ خانہ توزوگان. بو موزہ خانہ دە، بوکونگی خلقلر طرفندن کورلمہ گان وابشتولمگان نرسہلر بار.

بر صوغشدرہ فائزہ ایشویہ لکنت. بو کونگی آوروپا صوغشندن لک کوب فائزہ ایشویہ مملکت آمریکا جمہوریتی دیلر. ایسکی یل یاروملق صوغشدہ بو مملکتکہ ۳۰ میلیارد دوللاردن آرتق آتون جیولغان. بو ایسہ بتون دنیادہ غی آتوتنگ اوچدن بری بولادر. بو مملکت، شوشی صوغش تاثیر برلہ کوندن کون بایلق آرتدرا، خصوصی کیشلردہ برگہ اوچ - دورت الوش فائزہ ایتلر. (مصائب قوم عند قوم فوائد).

ناشری: «محمد شاکر ومحمد ذاکر رامیفلر».

محرری: رضاء الدین بن فخرالدین.

«سُورَا» اورنبورغہ اوہ بشہ کونزہ بر ہفقانہ ادبی، فنی و سیاسی مجموعہ در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-Й СТРАНИЦЪ ОБЛЖКИ 30 КОП., НА 3 И 4 СТР.—20 К ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.

Адресъ: г. Оренбургъ, редакция журн. «ШУРО».

آبونہ بدل: سنہلک ۸ صوم، آتی آیلق ۴ صوم ۳۰ تین اوچ آیلق ۲ صوم ۲۰ بر آیلق ۸۰ برہ ملہب ۴۰ ء، جیت مملکتگہ یلاق ۹ صوم.

۹ نچی جلد "شورا" ده ذکر ایتولگان مادهلر واسملرنکی

فهرستی

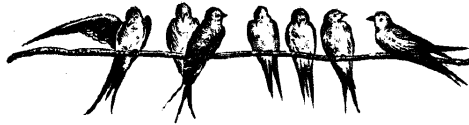
- آثار - کتاب ۳۸۸
 آدم پیغمبر و حوا ۴۹۰ - ۵۱۵
 آلتاری اوینی ۲۵۴
 آلتی شهر تورکلری ۳۶۲ - ۴۳۵ - ۴۵۸ - ۴۷۹ - ۵۱۱ - ۵۲۷ - ۵۵۲
 آلتی یللق ابتدائی مکتب پروگراماسی ۳۹۷
 آنالر الفباسی - کتاب ۴۴۷
 آوروپا - ۳۸۹
 ابتدائی تعلیم و ابتدائی مکتبلر ۲۰۴ - ۳۷۱ - ۴۹۱ - ۵۱۳
 ابن تیمیه ۱۹۰ - ۲۱۵
 ابن حزم ۲۵۴
 ابن القیم ۱۹۰ - ۲۱۶
 ابن مسکویه ۴۸۹
 ابو اسحاق سیعی ۴۶۷ - ۴۶۸
 ابو بکر دیوايوف ۴۴۱ - ۴۷۰
 ابو بکر میرزا ۵۲۷
 ابو حنیفه ۲۷۷
 ابوالمعلا المعری ۴۸۹
 ابواللیث ۴۶۴
 اجتهاد زمانی ۴۱۸
 اجماع ۲۴۲ - ۲۴۳
 احتیاط ظهر نمازی ۵۳۰
 احمد تاج الدین ۳۲۸ - ۵۴۴
 احمد جان مصطفاي ۳ - ۷۱ - ۸۱ - ۲۴۹ - ۳۱۸ - ۳۸۷ - ۵۰۷
 احمد سردار ۷۷ - ۴۷۱ - ۵۹۴
 احمد علی ۱۳۳ - ۲۰۱
 احمد کریم مقصودی ۵۰
 اخلاص ۲۲۹
 ادبیات ۲۵۵ - ۴۸۶ - ۵۳۶
 ادبیات - کتاب ۲۷۸ - ۴۹۴
 الازمار الرویة فی المدائح النبویة - کتاب ۵۹
 استفهامغه جواب ۱۷۰
 اسکندر نامه - کتاب ۴۹۴
 اسکندر حمزه وی ۱۷ - ۱۸۴ - ۲۲۲ - ۴۳۷ - ۴۶۷
 اسلام نظرنده خاتون قز ۱۱۸ - ۱۴۲ - ۱۷۱
 اسلام نظرنده مدینت ۵۳۷
 اسلام دینییه مناسبتلی بختلر ۵۰ - ۶۸ - ۷۸ - ۹۷ - ۱۶۲ - ۱۸۵
 اسماعیلیه مذهبی ۴۰ - ۱۲۶ - ۱۳۷ - ۱۶۲ - ۱۸۵
 اصول تربیه ۸۲ - ۱۵۶ - ۲۰۲
 اصول جدیده ۲۰۵ - ۵۶۶
 اعتقای مسئلهلر ۱۵۷ - ۴۳۵
 افیون ۱۹۹
 اقتصادی و عمرانی مسئلهلر ۱۴۳ - ۱۶۵
 اکرام - بخاراده مفتی ۲۴۹
 الفبا کتابلری ۳۷۳
 امام غزالی اسملی رسالهده یا گلش ۴۶۷ - ۵۱۵
 اماملر ۲۰۰ - ۲۰۲ - ۲۴۴
 اتقادلر ۱۹ - ۵۳ - ۳۹۱ - ۴۱۰ - ۴۳۳ - ۴۳۷ - ۵۱۷ - ۵۴۰
 انسانلر ۴۸۹
 انصاف کوزگوسی - کتاب ۲۷۸
 اوجماخغه کرگان کشیلر ۲۵۴ - ۳۲۴
 اوج یللق تعلیم و تربیه قورصی ۴۴۶
 اورمان، قش کوتنده ۱۵۴
 اورنبورغ دوخاونوی صوبرانیهسینگ ارخیواسی ۳۸۸
 اورنبورغ ولایتده مکتبلر - کتاب ۱۸۱
 اوینلر ۵۶۴
 اهل الله بن خیرالله ۴۸۸
 ایسکی اثرلر ۳۸۷ - ۴۹۴
 ایشانلق ۵۸
 ایضاح ۵۶۱ - ۴۸۲
 ایگون و ایگونچیلک ۲۶۷ - ۳۶۰
 ایوب عین اللین ۱۵۸
 بابی ۲۷۸

- باشقردار ۲۲-۹۴-۱۰۴-۱۲۵-۱۵۱-۱۷۴
بالار و آنلر حقنده غی بختلر ۵۷-۲۰۶-۲۵۲
بخارا ۳۴۹
بدرالدین علی ۱۰۰
بدعت ۲۲۹
بر کونلک خلیفه کتابی ۱۳۳
بلک یورطی حقنده ۵۳
بها الدین ابوالمعالم ۱۴۹
بها الدین - خواجه ۱۸۰
بهله به بی ۱۷
پاناما فانالی ۸۹-۴۹۴
تاتار تاریخی-کتاب ۴۹۴
تاتارلر- تاتارلق ۳۴۳-۴۸۷
تاریخ انبیا کتابی ۱۳۳
تاریخغه متعلق بختلر ۴۳۵-۶۵۸-۴۷۹-۵۱۴
تاشکند شهری ۷۶
تعدد زوجات ۲۰۰
تعلیم و تربیه مسئلهلری ۱۷-۲۳-۲۶-۵۶-۸۲-۱۳۰-۱۵۶
۱۷۷-۲۰۲-۲۰۶-۲۲۵-۲۲۶-۲۵۱-۲۷۴-۳۴۷
۳۷۱-۴۶۶-۴۹۱-۵۱۳-۵۸۹
تصحیف ۶۸
تصوف ۵۹-۱۲۲-۲۱۷-۲۳۱
تل وادیات بختلری ۲۳-۱۰۶-۱۳۰-۱۷۸-۲۲۶-۲۴۶-۲۵۱
۲۷۲-۲۷۴-۳۲۲-۳۴۷-۴۴۴-۴۶۵-۴۹۲-۵۳۶
تل و شیوه بختلری ۸-۸۱-۳۲۶-۴۷۴-۵۸۱
توچرو ۴۷۰
تورات ۲۹
تورکستانغه عائد بختلر ۲۰۶-۲۶۲-۳۱۸-۳۳۶-۳۶۸-۴۰۷
۴۵۵-۵۰۵-۵۵۶
تورک- تاتار تاریخی حقنده ۳۱۱-۳۳۸
تورکلر ۳۶۲
توغلق تیمر خان ۴۳۶
توکیلو ۴۵۰-۴۶۹
تہمہ لی ۶۸
جامع صغیر- کتاب ۵۸
چالما ۴۷۰
چین - قطای ۴۷۳-۴۹۷-۵۲۱-۵۴۵
جمال الدین افغانی ۵۵۵
- جمال الدین القاسمی ۲۱۶
جمال الدین ولیدی ۳۹۷
جنابی - مؤرخ ۵۹
حاجی احمد امیروف ۵۷-۱۷۸-۲۷۷-۳۷۰
حاجی محمد نیازی ۳۴۸
حافظ شیرازی ۱۹۳-۳۲۵
حجر سواد ۲۸
حسن پوناماروف ۱۲۵
حسن ثانی ۱۸۵
حسن صباح ۶۹-۹۷-۱۲۶-۱۳۷-۱۸۵
حسن علی ۴۶۶
حسین فیضخان ۳۲۹-۳۳۲-۳۵۳-۳۷۷-۴۰۱-۴۲۵-۴۴۹
حسین قورمانای ۱۸۴
حشاشین طائفه سی ۶۸
حضرت محمد - کتاب ۲۰
حلب خاطرہ لری ۴-۳۷-۷۲-۱۱۵-۱۴۰-۱۶۳-۱۸۸
۲۱۵-۲۳۹
حمص شهری ۱۶۴-۱۸۸
حمیدالله آلموشف ۵۳۰
حیلہ مسئلہ سی ۲۰
خاتون قرلر ۱۷-۳۰-۱۱۸-۱۴۲-۷۱-۱۸۰-۱۸۲-۲۰۰
۵۰۱-۵۲۴
خاطرہ لر ۳۲۰
خداداد ۴۳۷
خلق و باشلر- حکایت ۵۴۱
خلیج امیر المؤمنین ۶۶
خواجه احمدہ یسوی ۹۵-۱۰۸-۴۳۱
داروین ۴۸۹
داملا عبدالله حضرت - کتاب ۳۷۳
داود آقچورین ۲۰۲
درایة النحو- کتاب ۲۳۱
الدرالمنثور فی طبقات ربات الحدور- کتاب ۱۸۰
دور وفدیہ ۲۵۴-۲۶۳-۲۷۷
دونگانلر- قطای مسلمانلری ۲۲۳
دین درسلری ۳۹۳-۴۲۰
دین درسلری- کتاب ۳۹۷-۴۲۱-۴۴۷-۴۱۶-۵۴۰-۵۶۰
دی لسیس ۶۵-۸۹-۳۱۵
دینی تدبیرلر هم اوفاق فکرلر اسملی اثرلر آراسنده محاکمه ۹۱-

صوغش ۳۹۸	۲۱۷-۱۹۶-۱۶۷-۱۴۷-۱۱۳
ضیا پاشا ۲۴۵	دینی و اجتماعی مسئله نر اسمعی اثر نبی انتقاد ۲۴۱
ضیاء الدین الکمالی ۲۱۷-۹۱	ذاکر آبوخانوف ۱۵-۴۳-۷۷-۹۹-۱۲۹-۱۳۹-۱۸۷-۱۲۴-
طبیعات پارچه لری ۱۵۴	۲۳۹-۲۶۲-۳۱۱-۳۳۵-۳۵۹-۳۸۴-۴۰۷-۴۳۲-۴۵۵
طعن ۳۹۱-۴۳۳	ربا مسئله سی ۱۴۳-۱۶۵-۱۹۰-۲۱۲-۲۲۲-۲۳۷-۲۶۰-۲۰۸-
طوطی نامه - کتاب ۴۷۰	۳۳۳-۳۵۷-۳۸۲-۴۰۵-۴۱۲-۴۲۹-۴۵۲-۴۳۱-۵۴۹
طوغان ایل ۲۵۵	رحیم جان آتنبایوف ۳۹۶-۳۲۱-۳۶۳-۴۸۴-۵۶۲
طوفان ۳۴۸	روزه ۳۴۶
عارف الله ۲۵۴	رؤوف مظفری ۲۶۴-۳۳۸-۳۴۷-۹۴۰-۵۵۸-۵۰۷
عاشور علی - مولوی یو اداش ۲۲۸	روما ۴۲۳
عائله ۵۰۵	زاهد الله کشایوف ۱۷۰
عالم جان آقچورین ۳۳۸-۳۵۹-۴۶۰-۴۶۹	زکات مسئله سی ۹-۱۰۰-۵۳-۱۷۶-۲۰۱-۲۳۲-۳۳۴-۳۶۳-
عالم جان شرف ۳۴۱-۳۱۴	۳۰۸-۴۷۶-۶۱-۱۰۶
عالم خان توقماتی ۲۲-۲۵۰	زکی نادیف ۱۰۶-۱۱۶-۱۵۳-۱۷۵
عبادت ۲۲۸	زکی ولیدی ۳۱۱
عبدالحق رفیق ۲۲۲	ساعت ۲۸
عبدالحمید المسلمی ۲۰-۴۸-۷۶-۱۰۳-۱۲۵-۱۵۰-۲۱۸	ساعت معلمی - کتاب ۱۸۱
عبدالخیر عبداللایوف ۳۶۱	سعیدخان ۴۷۹
عبدالرحمن سعدی ۲۶-۱۰۸-۱۸۰-۲۲۸-۲۷۵-۳۲۳-۳۴۸	سعیده ۴۴۰-۲۶۵
۵۴۶-۴۶۶-۳۹۴-۵۳۹	سوز - غزنه ۶۰
عبدالرحمن الکوکی ۳۳	سویله شو ۵۷
عبدالرشیدخان ۴۸۱	سویش قانالی ۶۶
عبدالقادر داملا ۱۹۶	سید شریف احمد ۱۵۴-۵۱۱
عبدالقیوم بهمانی ۲۲۱-۲۴۵-۲۶۷	سید علی الظاهر ۵۰۷-۵۲۸-۵۵۳-۵۷۸
عبدالله ابراهیموف ۲۳	سیر شریفه دن بر درس ۱-۱۰۸-۵۸۶
عبدالله بویی ۴۲۰	شا کر صدیقوف ۱۷۷
عبدالله غفوروف ۲۵۶	شد کر المختاری ۵۱۶-۵۶۴
عبدالله کچمری ۳۴۶-۴۹۵	شاه کال صالیف ۶۲-۸۰-۱۱۹-۱۴۳-۲۲۱-۴۴۱
عبرتلی سوزلر ۱۳۹-۱۶۹-۱۷۵-۲۵۰-۲۷۱-۳۶۷-۴۰۹	شبهه بیان قیلو ۱۲۹
۵۱۲-۵۳۰-۵۸۷	شعر سویله و تنگلاو ۱۰۹
عطاء الله بهاء الدین ۴۹۶-۵۸۷	شهاب الدین - امام ۲۰۰-۳۶۷
عفت طوناش شعرلری - کتاب ۱۸۱	شیخ الدین دینقای ۱۸۳
علم- ۳۴۵	شیخ زاده بابیج ۴۳-۱۹۶-۳۹۳-۴۶۳
علم حال درس لری ۵۶-۱۵۷-۴۲۰	شیرلوك خولمیس ۴۷۰
علی جان تیرشقاوی ۲۴۹-۲۷۴	شیریزدان الباکری ۵۵۹
علی حبیب ۱۵۷-۲۰۳-۲۰۴	صابر جان القورماشی ۱۸۳-۲۰۰
علی قولانقی ۵۶۶	صالح استرخانی - امام و مدرس ۵۰۱-۵۲۶
عمر - خلیفه ۴۳۳	صن - صورت ۴۸۵

- عیسی - پیغمبر ۳۶۵
عین الادب - کتاب ۴۴۷
غفور عثمانی ۱۳۲-۱۳۳-۲۰۶-۲۲۶-۲۲۶-۲۵۲-۵۱۵
غیبیدن خیر بیرو ۴۶۳
فاتح سینی ۱۳۲
فاتح سلیمان ۳۴۴-۳۷۲
فاطمہ شاقولوا ۱۲۹
فتح القدیر سلیمانوف ۸۸-۴۳۲
فخر الدین الرازی ۱۷۰
فرشته لر ۲۹
فرعون ۲۷۷-۳۴۹
فضولی - بغدادی ۲۷۸
قاراخان حکومتی ۴۳۶
قازاق ایچنده وقازاقلر ۱۲۰-۲۳۱-۳۴۲
قافقاز مسلمانلری ۱۶
قرآن ۱۸۸-۲۲۹
قرآن کریم سورہ لرینک تفسیری - کتاب ۴۴۶
قربان ۵۸
قربان علییف کتابلری ۵۱۷
قرض وربا ۴۱۲-۵۳۱-۵۴۹
قطای ۴۷۳-۴۹۷-۵۲۱-۵۹۶
قوتلوغ محمد میرزا توکیلوف ۴۶۹
قورتچیلق کسبی ۳۸۵
قورصاوی ۳۸۸
کاشغر مسلمانلری ۱۹۶
کالیندار ۱۸۱
کامل موسی ۹۴
کاوالبوسکی پرافیسور ۲۰۹-۲۳۳
کرامات اولیا ۲۳۰
کشاف پاتیبی ۱۵۱-۴۱۲
کمان الدین فخر الدین ۴۰-۲۴۲-۳۴۴
کوت الاماره ۲۳۰
کوچه اوشاقلری - کتاب ۳۹۷
کوکناری - کتاب ۲۳۰
کوکناری ۲۰۰
کیرہ کلی کیکاشلر ۳۵۹
کوزہ لک - ماتورلق ۴۹
لا تمنموا اما الله مساجد الله - حدیث ۵۰۱
- لطف الله عالمی ۴۶۹-۴۹۵
لغتارمز ۴۸۴
ماغوللر وتورککر ۳۳۸
مبدأ القراءة - کتاب ۱۸۱
مبدأ النحو - کتاب ۳۷۳
متنبی ۲۳۵-۲۵۷-۳۰۵
محکمہ اشلری - کتاب ۲۷۸
محمد علیہ السلام ۱-۳۰-۱۰۸
محمدجان مظفری ۱۴۹
محمد حنفی مظفر ۹۳-۱۱۵-۱۴۹-۱۶۹-۱۹۸-۲۱۹-۴۳
محمدسید ۲۰۶
محمد شا کر عبدالحیار ۴۷۸
محمدشا کر فیضی ۲۶۵
محمد صابر حسنی ۵۴۱
محمدصادق ۱۷۴-۳۷۲-۴۸۷
محمدصلاح اژدانوف ۳۰۰
محمد فاتح سلیمانی ۱۲۱
محمد کمال مظفر ۳۶۱
محمد نجیب توتاری ۱۹۵
محمد واصل ۱۳۰
محمود بدیلی ۱۵۵
مدرسہ لر ۲۴۵
مذہب لر ۴۰-۱۲۶-۱۳۷
مراجانی ۴۴-۷۳-۱۰۱-۱۲۲-۱۴۹-۱۹۳-۳۲۹-۴۳۳-۴۵۱
۴۸۸-
مرو شهری ۲۸
مسجدلر وخاتونلر ۵۰۱-۵۲۴
مسلك انتخاب قیلو ۴۶۱-۴۸۲
مسلمانلر ۵۰
مشاهیر النساء - کتاب ۱۸۰
مشهور خاتونلر - کتاب ۱۸۰
مصاحبه لر ۳۲۵
مصطفی ثابت ۱۸۰-۱۹۳-۲۴۳-۳۶۱-۴۶۰-۴۹۰
مصطفی سیف الملوکوف ۱۴۷-۱۶۷-۱۹۳
مطبوعات ۴۳
مطعم بن عدی ۳۶۳
مظلومه خاتون - کتاب ۲۴۷
معجم البلدان - کتاب ۳۵۳

نالوغ ۲۶۲	مىجون ۲۰۰
نشئه ۲۰۰	معراج ۲۱۸
نماز مسئلهسى ۵۶۴	معلمار ۲۷۶
نصرالدين طوسى ۱۷۰	معلومات-ژورنال ۸۵
نوثيروان ياوشف ۳۴-۸۱-۱۹۶-۱۲۵-۴۶۰-۴۸۱-۵۲۸-	مغارلر ۳۱۸
۵۳۶-۵۵۳-۵۸۳-۵۸۵	مغفور زاھدى ۳۷۱
واقف جلالى ۲۱۷-۳۹	مغولستان پادشاهلرى ۴۳۷
وجيه ابو بکىروف ۵۶۲	مکتب و مدرسه لار ۱۷۷-۲۶۵-۳۹۳-۴۲۰-۴۶۶
وقتلى مطبوعاتمز ۶۴	ملاجان خالقوف ۱۹-۴۹۲-۵۱۴
وقفار ۲۴۹-۴۴۲	ملى مسئله لار ۲۲۰-۲۴۴-۳۴۲
هشت بهشت-کتاب ۴۹۴	المنطوق لمعرفة الفروق-کتاب ۶۰
هندبنت عتبه ۲۲۸	موسى بايوفلر مويکهسى ۳۲۱
يادلار ۲۰۲	موسى جارالله ۹۱-۲۴۱-۳۶۷-۴۱۸-۵۰۱-۵۱۶-۶۳۵-۵۵۲
يارالله مرادى ۲۷	مهدى ۴۱
ياشين وقتنده ۱۸۲	ميان عبدالاول ۴۷۶
ير اولچاوا ۴۶۷	ميچنيکوف ۳۵۵-۳۷۹-۴۰۳
يونس خان ۴۵۸	ميرحيدر فيضى ۲۰۲-۴۴۸
يهوديلر ۴۱۳	ميرمحسن ۲۰۸-۳۶۹
	ناپاليون ۳۱۵

”وقت“ هم ”شورا“

۱۹۱۷ نچی یل ایچون آبونه دفتری آچقدر

”وقت“، غزته سی سیاسی واجتماعی، اقتصادی وملی مسئله لکه کوب اورن بیره چک در.
بو کوئگی زور واقعه لر حقنده غی خبرلرنی تیکشروب، درستلرنی یازوب طورادر. یللق حق ۸ صوم.
آلتی آیلغی ۴ صوم ۳۰ تین.

”شورا“، اونیش کونده برچغا. علمی وفنی، ادبی ودینی، اجتماعی ومذنی مسئله لرله طولی
بولاققدر. خصوصاً تعلیم وتریه مسئله لرینه، تاریخی واقعه لرکه آرتق اورن بیره چکدر. یللق حق ۸ صوم.
آلتی آیلغی ۴ صوم ۳۰ تین. ”وقت“ برله برلکده بر وعده گه آلوچیلر ایچون یللق حق ۱۵ صوم،
آلتی آیلغی ۸ صوم ۱۰ تین.

№ 528